MÜTEFEKKİR
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
AKSARAY UNIVERSITY JOURNAL of THE FACULTY of THEOLOGY
e-ISSN: 2148-8134 • cilt / volume: 13 • sayı / issue: 25 • Haziran / Jun 2026 • 116-140

Tarihî Belge Dili Olarak Şiirin Değeri: Hıttîn Zaferi Üzerine İbnu's-Sâʿâtî'nin Salahaddîn Eyyûbî İçin Söylediği Methiye Örneği

Yusuf Sami SAMANCI
Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Konya/Türkiye, yusufsami.samanci@selcuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-6093-9621,
doi: https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1871231

Araştırma Makalesi

Süreç
Geliş Tarihi: 25.01.2026
Kabul Tarihi: 04.05.2026
Yayın Tarihi: 16.06.2026

Hakem Değerlendirmesi:
Bu makale, en az iki dış hakem/çift taraflı kör hakem tarafından incelenmiştir.
Benzerlik taraması:
Bu makale iThenticate ile taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
Etik Beyan:
Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulmuştur.
Tarafsızlık:
Yazar, makale değerlendirme ve yayın sürecinin hiçbir aşamasına müdahil olmamış, hakemleme süreci bilimsel tarafsızlık ilkelerine sadık kalınarak tamamlanmıştır.
Finansman:
Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.
Çıkar Çatışması:
Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.
Yazar Katkı Oranı:
Çalışma tek yazar tarafından yürütülmüştür.
Yapay Zekâ Beyanı:
Bu çalışmanın hazırlanmasında yapay zekâ araçları kullanılmamıştır.

Öz

Şiir, reel dünyanın nesne, olgu ve olaylarını şairin, yaratıcı hayal gücünde yeniden yorumlayarak sanatlı bir ifade biçimiyle dile getirdiği, çoğu zaman belirli bir vezin ve kafiye düzeni çerçevesinde, insanın edebî zevkine hitap eden bir edebî ürün olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, şiirler, yazıldığı dönemin bireysel, sosyal ve siyasal koşullarına dair içerdiği bilgilerle tarihî bir vesika niteliği de taşır. Özellikle methiye, mersiye, mekan tasviri ve hiciv gibi türler, edebî değerlerinin yanı sıra, dönemin tarihine ilişkin kıymetli veriler sunabilir. Eyyûbî döneminin önde gelen Arap şairlerinden İbnu's-Sâʿâtî'nin (553/1158-604/1207), Hıttîn Zaferi münasebetiyle Salahaddîn Eyyubi için kaleme aldığı methiyesi, bu bağlamda önemli bir örnektir. Kudüs fethi için zemin hazırlayan Hıttîn Savaşın'a bizzat iştirak eden ve Salahaddîn'e ithafen 16 kaside yazan şairin, Hıttîn zaferini tebrik eden 37 beyitlik kasidesi, üslup güzelliğiyle öne çıkmaktadır. Bu makale, şairin yaşamına dair kısa bilgilerle birlikte, özellikle Salahaddîn Eyyubi'ye yönelik methiyelerinde kullandığı ifadelerin anlam ve belagat özelliklerini, bahsi geçen 37 beyitlik kasidenin edebî tahlilini incelemeyi ve bu önemli şiirsel metnin dönemin siyasi ortamını belgelemedeki kritik önemini akademik bir perspektifle ele almayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Şiir, Tarih, İbnu's-Sâʿâtî, Salahaddîn Eyyûbî, Hıttîn Savaşı

Atıf
Samancı, Yusuf Sami. "Tarihî Belge Dili Olarak Şiirin Değeri: Hıttîn Zaferi Üzerine İbnu's-Sâʿâtî'nin Salahaddîn Eyyûbî İçin Söylediği Methiye Örneği". *mütefekkir 13*/25 (2026), 116-140 https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1871231

Bu eser Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International lisansı altında lisanslanmıştır.

The Value of Poetry as a Historical Document: The Case Study of Ibnu's-Sâ'âtî's Encomium for Saladin Ayyubi on the Victory of Hattin

Yusuf Sami SAMANCI
Assistant Professor, Selçuk University, Faculty of Theology, Konya/Türkiye, yusufsami.samanci@selcuk.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-6093-9621,
doi: https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1871231

Research Article

History
Received: 25.01.2026
Accepted: 04.05.2026
Published: 16.06.2026

Referee Assessment:
This article has been reviewed by at least two external reviewers/double-blind reviewers.
Plagiarism:
This article has been scanned with iThenticate and verified to be free of plagiarism.
Ethical Statement:
This study was prepared in accordance with scientific and ethical principles.
Impartiality:
The author has not been involved in any stage of the article evaluation and publication process; the peer review process has been completed in accordance with the principles of scientific impartiality.
Funding:
The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.
Competing Interests:
The author declares that have no competing interests.
Author Contribution Ratio:
The study was conducted by a single author.
Artificial Intelligence Statement:
Artificial intelligence tools were not used in the preparation of this study.

Abstract

Poetry, primarily an art form that appeals to aesthetic sensibilities, can be defined as the poet's reinterpretation of real-world objects, phenomena, or events through creative imagination, expressed in an artistic manner, often within the constraints of meter and rhyme. However, given the information it contains regarding the individual, social, and political conditions of its era, poetry also serves as a historical document. Particularly encomiums (methiye) and elegies (mersiye) composed for sultans and state officials, poems describing regions, cities, and palaces, as well as social critiques or satires targeting specific individuals or groups, all provide significant historical insights. Ibn Sa'ati's (553/1158-604/1207) panegyric on Saladin Ayyubi celebrating the Battle of Hattin stands as a prime example of such historical poetry. A prominent Arab poet of the Ayyubid period, Ibn Sa'ati composed numerous encomiums for various state figures, including 16 kasides dedicated to Saladin. The 37-couplet kaside, written to congratulate Sultan Saladin after the Battle of Hattin—which prepared the ground for the conquest of Jerusalem and in which the poet personally participated—is distinguished by its stylistic elegance among his panegyrics. This article aims to provide a brief overview of the poet's life, analyze the semantic and rhetorical features of the expressions used in his panegyrics for Sultan Saladin with examples from the verses, and conduct a detailed literary analysis of the aforementioned kaside, thereby highlighting its critical importance in documenting the political climate of its time from an academic perspective.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Poetry, History, Ibn al-Sa'ati, Saladin Ayyubi, Battle of Hattin.

Cite as
Samancı, Yusuf Sami. "Tarihî Belge Dili Olarak Şiirin Değeri: Hıttîn Zaferi Üzerine İbnu's-Sâ'âtî'nin Salahaddîn Eyyûbî İçin Söylediği Methiye Örneği". mütefekkir 13/25 (2026), 116-140 https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1871231

Giriş

Şiir, salt edebî zevke hitap eden bir sanat formu olmanın ötesinde, şairin reel dünyanın nesne, olgu ve olaylarını yaratıcı hayal gücünde yeniden yorumlayarak sanatlı bir ifade biçimiyle sunduğu, çoğu zaman belirli bir vezin ve kafiye düzeni çerçevesinde inşa edilmiş çok katmanlı bir metindir. Bu özelliğiyle şiir, estetik değerinin yanı sıra, yazıldığı dönemin bireysel, sosyal ve siyasal koşullarına dair içerdiği bilgilerle tarihî bir vesika niteliği de taşır. Özellikle methiye, mersiye, mekân tasviri ve hiciv gibi edebî türler, sadece sanatsal değil, aynı zamanda geçmiş dönemlerin tarihine ışık tutan kıymetli veriler sunar.

Eyyûbî döneminin önde gelen Arap şairlerinden İbnu's-Sâ'âtî'nin (ö. 604/1207), Kudüs'ün fethine zemin hazırlayan Hıttîn Zaferi münasebetiyle Salahaddîn Eyyubi için kaleme aldığı methiyesi, bu özelliğin en çarpıcı örneklerinden birini teşkil etmektedir. Hıttîn Savaşı'na bizzat katılan ve Salahaddîn'e ithafen 15 civarında kaside yazan şairin, özellikle bu 37 beyitlik kasidesi, zaferin destansı büyüklüğünü ve dönemin coşkusunu yansıtmakta, ayrıca üslup güzelliğiyle de öne çıkmaktadır.

Bu çalışma, İbnu's-Sâ'âtî'nin hayatına ve edebî kişiliğine kısaca değindikten sonra, söz konusu kasidenin edebî tahlili üzerinden şiirin dilini, şairin kelime ve cümle kullanım tercihlerini, Arap belâgatının Beyân ve Bedî' sanatlarının şiirdeki işlevini ve zengin edebî tasvirlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Böylece kasidenin tarihî arka planı, Salahaddîn Eyyûbî'nin bu zaferdeki rolü ve söz konusu şiirin dönemin siyasi ortamını belgelemedeki kritik önemi akademik bir perspektifle ortaya konacaktır. Bu analiz, şiiri sadece estetik bir metin olarak değil, aynı zamanda tarihsel ve sosyolojik araştırmalar için zengin bir kaynak olarak konumlandıracaktır.

1. Şiirin Tarihî Belge Niteliği

Şiir, genellikle şairlerin duygu yüklü edebî metinleri olarak algılansa da, aslında estetik değerinin ötesinde önemli bir tarihî belge niteliği taşıdığı söylenebilir. Bu olgu, çoğu zaman göz ardı edilse de yadsınamaz bir gerçektir. Şiirler, sadece estetik ve edebî niteliklerinin yanı sıra, dönemin toplumsal, siyasi ve kültürel yapısına dair kritik ipuçları sunar ve çoğu zaman tarihî bağlamda birincil kaynak olarak değerlendirilebilir. Şiirin ölüm, adalet ve insan deneyimleri gibi evrensel temaları ele alarak hem anlatısal bir güç hem de toplumsal bir barometre işlevi görmesi,[1] bu metinlerin tarihsel bir kayıt olarak arşivsel değerini ortaya koymaktadır. Hatta, yaşanan felaketlerle ilgili tarihî bilgilerin yetersiz kaldığı durumlarda bu şiirler, doğrudan birincil tarihî belge olarak değerlendirilebilmektedir.[2] Örneğin Klasik Türk edebiyatındaki manzum fetihnameler, yazıldığı dönemin askerî seferleri ve sonuçları hakkında değerli bilgiler sunarak, tarihî kaynaklarla karşılaştırıldığında şiir metinlerinin bu önemini gözler önüne sermektedir.[3] Bu bağlamda şiirler, kronolojik olayları aktarmakla kalmayıp, tarihî hadiselerin ruhunu, toplumsal etkilerini ve bireysel yaşantılar üzerindeki yansımalarını da estetik bir dille yorumlar.[4] Böylece şiir, sadece sanatsal bir ifade biçimi olmanın ötesinde, belirli bir tarihsel dönemin duygu dünyasını, düşünsel yapısını ve toplumsal algısını gün yüzüne çıkarabilen bir araç olarak işlev görür.[5] Şiirin bu çok yönlü niteliği, onun sadece edebî bir metin olarak değil, aynı zamanda tarihsel ve sosyolojik araştırmalar için de zengin bir veri kaynağı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Divanlarda yer alan tarih kıt'aları gibi manzumeler, bir tarih kitabında bulunmayacak kadar önemli bilgiler içermesi

1 Felix E. Arcilla, "Poetic Devices, Thematic Significance, and Social Realities in Poetry: A Critical Literature Review", *Randwick International of Education and Linguistics Science Journal* 5/1 (31 Mart 2024), 70.

2 Ayşenur Özdal, "06 Şubat 2025 Kahramanmaraş Depremi Ağıt-Destanlarının İşlevsel Analizi", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 11 (29 Haziran 2023), 397.

3 Muhammed Emir Tulum, "Manzum Fetihnâmelerin Tarihî Kaynak Değeri", *Kadim* 5 (24 Aralık 2022), 1.

4 Vüsale Musalı, "Safevî – Osmanlı Çatışmasının Edebî İzdüşümleri: Şahin Fazil'ın Çaldıran Poeması", *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 115 (21 Eylül 2025), 409.

5 Mehmet Maruf Ekici, "Şiirden Tarihi Okumak: II. Mahmud Dönemindeki Askeri Yenilenmenin Klasik Türk Edebiyatına Yansıması", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Journal Of Academic Literature)* Yûnus Emre'den Mehmed Âkif'e Şiir Özel Sayısı (11 Aralık 2021), 248.

nedeniyle tarihî bir vesika niteliği taşımakta ve dönemin tanıklığını yapabilmektedir.[6] Tarihî bir belge olmamakla birlikte, şairden ve yaşadığı dönemden iz taşıması nedeniyle edebî eserler, tarihe yardımcı bir kaynak teşkil edebilir; eserlerde verilen bilgilerin belgelerle ve olgularla desteklenmesi halinde, sanatçının yazmış olduklarının önemi daha da artar.[7]

Şiirlerin tarihî değeri konusu Arap şiiri özelinde ele alınacak olursa, özellikle cahiliye döneminde kabileci toplum yapısına bağlı olarak Arap şiiri İslam'dan önceki dönemde mevcut olan toplum yapısı ve çevre faktörüyle iç içe bir yapı arz etmektedir. Bu sebeple Cahiliye dönemi Arap şiiri, ortaya çıktığı dönemde yaşanmış savaşlar, sulh akitleri, konu edindiği kabileyle ilgili şahıs ve yer isimleri gibi önemli tarihî verilere, kabileler arası olayların anlatımlarına yer verir.[8] Asr-ı Saadet'ten itibaren zamanla kabile geleneklerinden sapmalar ve toplumsal yapının değişmesiyle Arap şiiri mevcut hayatın farklı yönlerini yansıtan zengin içeriğiyle dönemin sosyal yapısına dair önemli bilgiler sağlamıştır.[9] Şiir, Arap kültüründe adeta bir kayıt mekanizması görevi görmüş, tüm bilgileri muhafaza ederek gelecek nesillere aktaran kritik bir belge niteliği taşımıştır. Bu nedenle, Arap şiiri, sadece estetik bir ifade biçimi olmanın ötesinde, kültürel hafızanın ve tarihsel bilginin aktarımında kritik bir rol oynamıştır.[10] Methiye, hiciv ve mersiye gibi türler aracılığıyla, siyasi olaylar, kabileler arası ilişkiler ve dönemin önemli şahsiyetleri hakkında detaylı bilgiler sunulurken, mersiyeler toplumsal yas adetlerini ve bireysel kayıpların ele alınış biçimlerini gözler önüne serer.[11] Örneğin, medih şiirlerinde övülen kişi Cahiliye döneminde çoğunlukla bir kabile reisiyken, sonraki dönemlerde bu durum değişmiş; şahıslar, fırka ve mezhepler, hatta şehirler medih şiirlerinin konusu olmuştur.[12] Emevi ve Abbasi dönemlerinde ortaya çıkan naqa'iḍ şiirleri gibi spesifik edebî formlar da şairler arasındaki atışmalar ve toplumsal eleştiriler aracılığıyla dönemin siyasi ve sosyal gerilimlerini belgelemektedir.[13] Yazının yaygın kullanılmadığı Hicaz bölgesinde ise Arap şiiri, tarihî olayların, örf ve adetlerin, hatta dini bilgilerin dahi nesilden nesile aktarılmasında kritik bir arşiv görevi görmüştür.[14] Bu nedenle şiir, "Arapların divanı" olarak kabul edilmiş ve toplumun fikir yapısını, düşüncelerini, değerlerini, duygularını ve yaşam tarzlarını sonraki dönemlere aktaran önemli bir araç olmuştur.[15] İslam öncesi dönemden günümüze dek Arapların kahramanlıklarını, övgüye layık gördükleri şahsiyetleri ve korunması gereken ahlaki değerleri şiir yoluyla aktardığı görülmektedir.[16]

Şairin sübjektif bakış açısı temel alması sebebiyle şiirin tarih yazımı için birincil kaynak olarak kullanılması, dikkatli bir değerlendirme sürecini gerektirir. Ancak, şairlerin çevrelerini ve dış dünyayı gözlemleyiş biçimleri ile bu gözlemleri nasıl yorumladıkları, sübjektif yönleri olsa da, dönemin sosyal

---

6 Mesut Bayram Düzenli, "XVIII. Yüzyıl Divan Şâirlerinin Gözüyle Padişahlar Ve Saltanat Dönemleri", *Journal of Turkish Studies* 7 (01 Ocak 2012), 1075.

7 Ahmet İçli, "Nazirecilik Geleneğinde Ben ve Ötekinin İzleri: Gelibolulu Âli'nin Biz Redifli Şiiri İle Ona Yazılan Nazire Şiirler Örnekleminde Ben'in Biz Yolculuğu", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 6/3 (28 Ekim 2022), 110.

8 Şevki Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Câhilî* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1976), 219-225.

9 Ahmet Güzel, "Câhiliye Dönemi Araplarında Şiir Konuları", *Akademik Siyer Dergisi* 1 (30 Haziran 2020), 82-83; George A. Simon, *Poetry And The Arab Spring* (CUNY Graduate Center Middle Eastern Studies, 2015), 2; Ramazan Aksoy, "İslam Öncesi Toplumlarda ve İslam'da Kadının Statüsü", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 15 (20 Haziran 2021), 27; Merve Küçükzoroğlu, "Emevî Dönemi Arap Şiiri Türlerine ve Şairlerine Genel Bir Bakış", *İlahiyat* 10 (01 Temmuz 2023), 7-10.

10 Ünal Kılıç, "Hz. Peygamberi'i Anlama ve Anlatmada Kaynak Ve Araştırmaların Yeri Ve Önemi", *İSTEM* 13 (ts.), 29; Ferruh Kahraman, "Araplarda Şiir: Kadim Edebî Türün Kültürel Özellikleri ve Maddi Destekçileri", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 27/1 (ts.), 111-113; Davut Orhan, "Kadim Arap Şiirinin Kur'ân-ı Kerim Tefsirindeki Rolü Çerçevesinde Mesâilu Nâfi' b. el-Ezrak", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (30 Aralık 2020), 1131; Yakup Göçmen, "Şehir Şiirleri Bağlamında Arap Edebiyatında Antakya", *Antakiyat* 4/2 (20 Aralık 2021), 264-265.

11 Ali Ahmad Hussein, "Two Sources for Abu Dhuʾayb al-Hudhali's Famous Elegy", *International Journal of Middle East Studies* 53/2 (Mayıs 2021), 213.

12 Muhammed Ali Söylemez - Mücahit Küçüksarı, "Arap Şiirinde Şairin Kendisine Mersiye Söylemesi: Mâlik b. Er-Rayb'ın El-Ḳaṣîdetu'l-Yāʾiyye'si Örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63/2 (30 Kasım 2022), 1065.

13 Hussain Mohammed Alqarni, "Naqāʾiḍ Poetry in the Post-Umayyad Era", *Journal of Abbasid Studies* 4/1 (2017), 97.

14 Kahraman, "Araplarda Şiir: Kadim Edebî Türün Kültürel Özellikleri ve Maddi Destekçileri", 112.

15 Mehmet Sever, "17. Yüzyıl Eşʿarîliği'ne Dair Bir Kaynak: Cevheretü't-Tevḥîd", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 20/1 (13 Haziran 2020), 149; Yakup Göçmen, "Câhiliyeden Endülüs'ün Yıkılışına Kadar Arap Edebiyatında Şehir Mersiyeleri", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (29 Haziran 2020), 282-283.

16 Adnan Arslan, "Abbasi Şairi Ebû Firâs'ın Şiirlerinde Hikmet", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 10/1 (30 Haziran 2023), 49-50.

yapısı ve olayları hakkında dolaylı yoldan zengin bir anlatım sunar. Bu durum, divanların birer sanat eseri olmalarının yanı sıra, dönemlerinin siyasi ve toplumsal hayatını yansıtan önemli kaynaklar olarak karşımıza çıkmasını sağlar. Dolayısıyla şiir metinleri, geçmiş dönemlerin tarihi, kültürü, meslekleri ve yaşam tarzları hakkında detaylı bilgiler sunarak, sosyokültürel ve tarihsel birer hazine görevi görmektedir.[17]

Şairlerin metinlerinde toplumla ilgili kaygılarının bulunması, bu metinlerin geniş bir toplumsal alanı kapsadıklarını ve bu yönleriyle incelenmeye açık ve verimli bir alan sunduklarını ortaya koymaktadır.[18] Cahiliye döneminde yaşamış muʿallaka şairi olan Zuheyr b. Ebî Sulmâ gibi şairler[19], çoğu zaman kişisel beklentilerinin yanı sıra, içinde bulundukları toplumsal çalkantılardan da etkilenerek reel hayatla bağlantılı metinler üretmişlerdir. Bu bağlamda şiir metinleri, bir dönemin toplumsal dinamiklerini ve kültürel kodlarını çözümlemede önemli bir rol oynayarak, tarihsel ve sosyolojik araştırmalar için zengin bir kaynak niteliği taşır. Şairler yazdıkları şiir metinlerinde yaşadıkları dönemin toplumsal meselelerini ve kültürel dinamiklerini eserlerine yansıtmış, hatta bazen tarihsel olaylara doğrudan tanıklık eden dizelerle belge niteliğinde katkıda bulunmuşlardır.[20] Dolayısıyla şiir metinleri, dönemin sosyal, kültürel ve politik yapısını anlamak için önemli kaynaklar niteliğinde ele alınabilir. Bu metinler, aynı zamanda dönemin inanç sistemleri, günlük yaşam pratikleri ve gelenekleri hakkında da derinlemesine bilgiler sunarak, toplumun genel yapısını gözler önüne serer.[21] Bu bağlamda, genel olarak şiir, özelde ise Arap şiiri, bazı geleneksel kalıplara bağlı kalsa da, şairlerin bireysel yaratıcılıkları sayesinde dönemlerinin sosyal ve kültürel yaşamına dair özgün perspektifler sunmuştur. Eyyubiler dönemi şairlerinden İbnu's-Sâʿâtî'nin (ö. 604/1209), Kudüs'ün haçlı hakimiyetinden kurtarılıp yeniden Müslümanlar tarafından fethedilmesinde önemli bir dönüm noktası olan Hıttîn zaferi üzerine Salahaddîn Eyyûbî için nazmettiği methiyesi de döneminin tarihine ışık tutan önemli bir vesika niteliğindedir. İbnu's-Sâʿâtî'nin hayatı ve söz konusu methiyenin tahliline geçmeden önce Hıttîn savaşı ve Salahaddîn Eyyubî'nin bu zaferi kazanma yolundaki gayretlerine kısaca değinmek, şairin kasidesinin değerinin daha iyi anlaşılması bakımından faydalı olacaktır.

2. Hıttîn Zaferi ve Salahaddîn Eyyûbî: Tarihî Arka Plan

Salahaddîn Eyyubî liderliğindeki İslam ordularının 583/1187 yılında Haçlılara karşı kazandığı Hıttîn Zaferi, sadece askeri bir başarı değil, İslam dünyasının siyasi, kültürel yapısında ve medeniyet tasavvurunda köklü dönüşümlere yol açan bir dönüm noktası mahiyetindedir. Hıttîn Zaferi, Kudüs'ün Haçlı işgalinden kurtarılmasının önünü açmış, Orta Doğu'daki güç dengelerini Müslümanlar lehine değiştirmiş ve İslam dünyasında diriliş fikrini yeniden canlandırmıştır.[22] Bu başlıkta Salahaddîn'in çocukluk ve gençlik yılları, Zengiler dönemiyle olan ilişkileri, siyasi yükselişi, Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Haçlılardan geri alınma sürecine kısaca değinilecektir.

Eyyubilerin kurucusu Salahaddîn Eyyubi'nin tam adı, Ebu'l-Muzaffer el-Meliku'n-Nâsır Salâhuddîn Yûsuf b. Necmiddîn Eyyûb b. Şâdî'dir (ö. 589/1193).[23] 532/1138 yılında Musul'la Bağdat

---

17 H. Dilek Batislam, "Tarih ve Kültür Kaynağı Olarak Hasb-i Hâller", *Türklük Bilimi Araştırmaları* 22 (01 Mayıs 2007), 31-32; Murat Keklik, "Osmanlı Toplum Hayatından Beyitlere Yansıyan Birkaç Örnek", *Türkiyat Mecmuası / Journal of Turkology* 27/1 (21 Haziran 2017), 140.

18 İsa Işık, "Vanlı Za'îfî'nin Ahbârü'l-'İber Mesnevisinde Toplumsal Eğitim: Sakınılması Tavsiye Edilen Hususlar", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 43 (07 Mart 2019), 50.

19 Ebû Zekeriyyâ el-Hatîb Yahyâ b. Ali b. Muhammed et-Tebrizi, *Şerhu'l-Mu'allakâti'l-'Aşer*, thk. Fahruddîn Kabâve (Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, 2006), 147-157.

20 Ahmet Tanyıldız, "Klasik Dönem Türk Şiiride Atasözü ve Deyim Kullanımı Bir Akımın Göstergesi Midir?", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* 6 (01 Haziran 2007), 94; Ali Şükrü Çoruk, "Tanzimattan Cumhuriyete Gündelik Hayatın Tarihi Açısından İstanbul Hatıratları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/16 (01 Eylül 2010), 498-499.

21 Mümine Çakır, "Kavsî'nin Şiirlerinde Sosyal Hayat", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/2 (01 Aralık 2011), 107-108; Sever, "17. Yüzyıl Eşʿarîliği'ne Dair Bir Kaynak: Cevheretü't-Tevḥîd", 149.

22 Ramazan Şeşen, "Eyyûbîler", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Ocak 2026).

23 Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Ömer ʿAbdusselâm Tedmurî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-ʿArabî, 1417/1997), 9/139; Ramazan Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 24 Aralık 2025).

arasındaki, dönemin önemli şehirlerinden Tikrît'te[24] dünyaya gelmiştir.[25] Babası Necmeddin Eyyûb b. Şâdî, Selçukluların Tikrît valiliğini yapmıştır. Necmeddin Eyyûb bu görevi esnasında, Selçuklu Devletinin Musul Atabeyi İmâdüddîn Zengî'ye yaptığı yardım sonrasında, İmâdüddîn Zengî'yle yakın bir dostuluk kurmuş ve Salahaddîn'in doğduğu yıl olan 532/1138 tarihinde, İmâdüddîn'in talebi üzerine Tikrît'ten Musul'a göç ederek Zengî'nin hizmetinde Haçlılarla savaşmıştır.[26] Salahaddîn'in amcası Esedüddîn Şirkûh da yine İmâdüddîn Zengî'nin komutasında haçlılara karşı mücadele eden komutanlardandır.[27]

İmâdüddîn Zengî, haçlılara karşı giriştiği yoğun mücadelede 539/1144'de Urfa şehrini fethederek, şehirdeki Urfa Haçlı Kontluğunu ortadan kaldırmıştır.[28] İmâdüddîn'in bu zaferi Müslümanların Haçlılara karşı galibiyet umudunu yeniden perçinlemiştir. İmâdüddîn'in asıl hedefi Dımaşk'ı ele geçirerek Suriye'nin tamamını tek siyasî çatı altında toplamak olmasına karşın, ömrü Dımaşk'ı fethetmeye yetmemiş, Dımaşk yolu üzerindeki Ca'ber Kalesi'ni kuşattığı esnada Rebîülâhir 541/Eylül 1146 tarihinde bir suikast sonucu vefat etmiştir.[29] İmâdüddîn'in vefatından sonra atabeyliği, büyük oğlu I. Seyfeddin Gazi'nin (ö. 544/1149) Musul ve çevresine, diğer oğlu Nûreddîn Mahmûd Zengî'nin (ö. 569/1174) Halep ve dolayları yanı sıra Urfa şehrine hakim olmasıyla iki ayrı idari yapıya bölünmüştür.[30] Bu sırada Necmeddin Eyyûb, Dımaşk Atabegliği'ne bağlı Ba'lebek şehrinin valisidir. Şirkûh ise Nûreddîn Zengî'nin hizmetinde komutanlık yapmaktadır. Her iki kardeşin de yardımlarıyla Nûreddîn 549/1154 yılında Dımaşk'ı ele geçirmiştir. Dımaşk'ın fethinden sonra Nûreddîn Mahmûd şehrin valiliğine Necmeddin Eyyûb'u getirmiştir.[31] Babasının Dımaşk valiliğine getirildiği sırada Salahaddîn 17 yaşındadır. Salahaddîn, çocukluk döneminde ve gençliğinin ilk yıllarında, başta babasının ve amcasının görevleri aracılığıyla olmak üzere ilk planda Haçlılara karşı, buna bağlı olarak da Suriye ve Irak topraklarındaki siyasi istikrarı sağlamaya yönelik yapılan savaşlara ve verilen mücadelelere bizzat şahit olmuştur.

Haçlı Seferleri öncesinde ve Hıttîn Zaferi'yle Kudüs'ün yeniden fethine kadar geçen sürede İslam dünyası, siyasi parçalanmışlık ve iç çekişmelerle boğuşmaktadır. Abbâsî Halifeliği'nin merkezi otoritesinin zayıflaması ve Anadolu ile Suriye'deki Türk ve Müslüman emirliklerin birbirleriyle rekabet halinde olması, Haçlıların bölgeye yerleşmesini kolaylaştırmış; bu durum Kudüs merkezli Haçlı devletlerinin kurulmasına ve İslam topraklarının önemli bir kısmının işgal edilmesine zemin hazırlamıştır. İslam dünyasında Haçlılara karşı sistemli mücadelenin temelleri, önce İmâdüddîn Zengî'nin gayretleriyle, ardından da oğlu Nûreddîn Mahmud döneminde atılmıştır. Mahmud Zengî, Bilâdüşşâm'da siyasi birliği sağlamaya çalışmış, cihad fikrini yeniden canlandırmıştır.[32]

558/1163 yılında Mısır Fâtımî Devleti veziri Şâver b. Mücîr'in siyasî nüfuzunu kaybetmesinden sonra, Nûreddîn Zengî'den yardım istemek için Dımaşk'a gelmesiyle başlayan süreç, 564/1169'da Salahaddîn'in amcası Şirkûh komutasında bir ordunun Mısır'a gitmesiyle sonuçlanmıştır. Bu sefer, amcasıyla birlikte orduda bulunan Salahaddîn'in askeri yükselişinin başlangıcı olmuştur.[33] Mısır'daki

---

24 Ebû Abdillah Yâkût b. Abdillah el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1977), 2/38-39.

25 Ebû'l-ʿAbbâs Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-Aʿyân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, thk. İhsân ʿAbbâs (Beyrut: Dâru Sâdır, 1391/1971-1415/1994), 144; Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî"; Gürbüz Osman, *Selâhaddîn Eyyûbî Hayatı ve Şahsiyeti* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012), 26.

26 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 9/149; Gülay Öğün Bezer, "Zengî, İmâdüddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Aralık 2024); Bedrettin Basağuy, *Haçlıların Karşısında İslam'ın Sağlam Bir Kalesi Eyyûbîler* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2017), 25-26.

27 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 9/343.

28 Ali Muhammed Sallâbî, *Eyyübi Devleti Selahaddin Eyübi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, çev. Şerafettin Şenaslan (İstanbul: Ravza Yayınları, 2010), 110-125.

29 Ebu'l-Yumn Mucîruddîn Abdurrahman b. Muhammed el-'Uleymî, *et-Târihu'l-Mu'teber fi Enbâi Men Ğaber* (Dimaşk: Daru'n-Nevâdir, 2011), 2/70; Bezer, "Zengî, İmâdüddin".

30 Bahattin Kök, "Nûreddin Zengî, Mahmud", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Aralık 2025).

31 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 9/149; Ebu'l-Kâsım Şihâbuddîn Abdurrahman b. İsmail Ebû Şâme el-Makdisi, *Kitâbu'r-Ravdateyn fi Ahbâri'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*, thk. İbrâhim ez-Zeybek (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1997), 1/174; Cengiz Tomar, "Şam", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Aralık 2025).

32 Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev. Ali Berktay (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2024), 137-149; Kök, "Nûreddin Zengî, Mahmud"; Tomar, "Şam"; Işın Demirkent, "Haçlılar", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Aralık 2025).

33 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 9/337-342; Sallâbî, *Eyyübi Devleti Selahaddin Eyübi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, 182; Şeşen, "Eyyûbîler"; Basağuy, *Haçlıların Karşısında İslam'ın Sağlam Bir Kalesi Eyyûbîler*, 26-27.

karışıklığı bastıran Şirkûh hem Nûreddîn Zengî'nin Mısır kumandanı, hem de Mısır'daki Fâtımî Halifesi 'Âdıd li-Dînillâh'ın veziri olarak Mısır yönetiminde söz sahibi olmuş, birkaç ay sonra vefat etmesi üzerine de Halife 'Âdıd, Salahaddîn Eyyûbî'yi amcasının yerine Mısır veziri olarak görevlendirmiştir.[34] Yönetime geldikten sonra Şiî-Fâtımî idaresindeki Mısır halkının Sünnî kalma eğilimini destekleyen Salahaddîn, Nûreddîn Zengî'nin teşvikiyle 564-566/1169-1171 yılları arasında Mısır'daki Fâtımî yönetimini tedricen etkisiz hale getirmiş ve Fâtımî hilafetine son vermiştir.[35]

Şirkûh'un Mısır seferleri sırasında Salahaddîn'in edindiği tecrübeler, kendisine bölgedeki gücünü pekiştirme ve daha geniş bir coğrafyada nüfuz kurma fırsatı sunmuştur.[36] Nûreddîn Zengî döneminde başlayan ve Salahaddîn Eyyûbî'nin Mısır'ı fethiyle sonuçlanan süreç, İslam dünyasının Haçlılara karşı mücadelesinde önemli bir merhaledir. Fâtımîlerin iç zafiyetleri ve Nûreddîn'in stratejik vizyonu, Salahaddîn'in bölgedeki yükselişini ve Fâtımî hilafetinin sonunu hazırlamıştır. Bu, sadece siyasi bir iktidar değişimi değil, aynı zamanda Mısır'ın dini ve kültürel kimliğinde Sünnî İslam'ın yeniden egemen olması anlamına gelmektedir. Salahaddîn'in Mısır'da kurduğu güçlü devlet, Haçlılara karşı yürütülecek cihad hareketinin en önemli dayanağı olmuş, nihayetinde Kudüs'ün fethine giden yolu açmıştır.

Salahaddîn'in asıl amacı İslam birliğini tesis etmek ve Haçlıların işgal ettiği toprakları geri almaktır. Bu süreçte sadece Haçlılarla değil, Müslüman rakipleri ve iç muhalefetle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu amaçla Mısır'daki hakimiyetini pekiştirdikten sonra Suriye, el-Cezîre ve Hicaz'a yönelmiş, İslam coğrafyasını tek çatı altında toplamaya yoğunlaşmıştır. İlk olarak, 569/1174 yılında Nûreddîn Zengî'nin Dımaşk'ta vefatından sonra,[37] ortaya çıkan siyasi boşluk Salahaddîn'in liderliğiyle doldurulmuş, Salahaddîn Rabiulevvel 570/Ekim 1174 tarihinde herhangi bir askeri mukavemetle karşılaşmadan Dımaşk'ı ele geçirerek Eyyubî Devleti'nin temellerini atmıştır.[38] Ardından Halep'i kuşatmıştır. Kuşatmanın sonunda Abbasi Halifesi Müstazî-Biemrillâh'ın da yardımıyla bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmanın ardından 570/1175 yılında Abbasî halifesinin Mısır, Suriye ve el-Cezîre üzerinde Salahaddîn'in hakimiyetini tanıdığına dair belge gelmiş, bunun üzerine Salahaddîn bağımsızlığını ilan etmiştir.[39] 580-581/1185-1186 yıllarında Meyyâfârikîn ve Şehrizor'u ele geçirmiş ve Musul'u kendi idaresine bağlamıştır. Bu başarılar neticesinde Salahaddîn'in gücü daha da artmış, Kuzey Irak'tan Mısır'a, Yemen ve Hicaz'a kadar uzanan bir İslam devleti kurmuştur.[40]

Salahaddîn Eyyûbî'nin Haçlılara karşı İslam birliğini sağlama hedefi, iç siyasi rakipleri ve özellikle Haşhaşîler[41] tarafından ciddi engellemelerle karşılaşmıştır. 1174-1175 yıllarında Halep kuşatması sırasında, Zengî Devleti atabeği Gümüştegin'in teşvikiyle Haşhaşî lideri Reşidüddîn Sinan tarafından Salahaddîn'e yönelik birden fazla suikast girişimi düzenlenmiştir.[42] Bu saldırılara karşılık olarak Salahaddîn, 572/1176 yılında Haşhaşîlerin Suriye'deki ana üssü olan Masyâf Kalesi'ni kuşatmış ve çevresindeki toprakları yağmalamıştır. Kuşatmanın ardından Haşhaşîler, Salahaddîn ile iyi ilişkiler

34 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 9/342-344; Şeşen, "Eyyûbîler".

35 Şeşen, "Eyyûbîler"; Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî"; Ahmet Ağırakça, *Salâhaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2014), 28-31.

36 İbrahim Barca, "Uluslararası Selâhaddîn Eyyûbî Sempozyumu", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (Aralık 2016), 178; İsmail Yakıt, "Selahattin Eyyubî'nin Nesebi", *Belleten* 83/297 (Ağustos 2019), 470; Nadir Karakuş, "Kudüs'te İlk Cuma: 2 Ekim 1187", *Marifetname* 8/1 (Haziran 2021), 50.

37 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 9/393; Kök, "Nûreddin Zengî, Mahmud".

38 Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, ed. Ömer Abdusselâm et-Tedmurî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1993), 39/62-63; Şeşen, "Eyyûbîler".

39 Sallâbî, *Eyyübi Devleti Selahaddin Eyübi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, 457-475; Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 168-170; Şeşen, "Eyyûbîler".

40 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 10/5-7; Sallâbî, *Eyyübi Devleti Selahaddin Eyübi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, 478-491; Ağırakça, *Salâhaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, 50-53.

41 Mustafa Öz, "Haşîşiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Aralık 2025).

42 Ağırakça, *Salâhaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, 42-43; Tülay Yürekli, "Zengiler ve Eyyûbîlerde İstihbarat", *Türkiyat Mecmuası / Journal of Turkology* 27/2 (2017), 301-302; Mahmut Recep Keleş, "Eyyûbîler Dönemi Siyasi ve Dinî Dinamikler Bağlamında Şeyh Şihâbeddin Sühreverdî'nin İdamı", *Eskiyeni* 53 (Haziran 2024), 540.

kurma sözü vererek doğrudan çatışmayı sonlandırmışlardır.[43] Bu olaylar Salahaddîn'nin asıl hedefi olan Haçlıların hâkimiyetine son verme amacını geciktirse de, Hıttîn savaşı öncesinde İslam coğrafyası büyük ölçüde tek çatı altında toplanmış, Dımaşk, Halep ve Musul gibi bölgenin önemli merkezlerinin kontrol altına alınması, Haçlılara karşı birleşik bir İslam cephesinin oluşmasını mümkün kılmıştır.

Salahaddîn'in doğumundan yaklaşık yarım asır önce, 488/1095 yılının sonlarında Papa II. Urbanus'un yaptığı çağrıyla fiilen başlayan 1. Haçlı Seferi,[44] dört yıl gibi kısa bir sürede, 492/1099 yılında başta Kudüs olmak üzere,[45] İslam coğrafyasının pek çok şehrinin kaybedilmesiyle sonuçlanmıştır.[46] Devam eden işgal sürecinde Haçlılar Müslümanların yaşadıkları bölgede yayılmış ve Müslüman ahaliye karşı düşmanca hareketlerinde sınır tanımaz hale gelmişlerdir. Müslümanlarla yaptıkları anlaşmalarını bozmaları, kervanlara ve hac kafilelerine saldırmaları, özellikle Kerek hakimi Renaud de Châtillon'un provokatif eylemleri, Salahaddîn'i kesin bir askeri hesaplaşmaya yönlendirmiştir.[47]

Hıttîn öncesinde Kudüs Kralı Guy de Lusignan ile Trablus Kontu III. Raimond arasındaki gerilimler, Salahaddîn'in Haçlıları zayıflatma stratejisinin önemli bir parçası olmuştur. Salahaddîn bu iç çekişmelerden faydalanarak Haçlı cephesindeki bölünmeleri derinleştirmiş ve kritik bir askeri avantaj elde etmiştir. Bu avantajı değerlendiren Salahaddîn, stratejik hamlelerle Haçlı ordusunu su kaynaklarından uzak, elverişsiz bir bölgeye çekerek Taberiye Gölü kıyısında kuşatmış ve onları sıcak yaz gününde susuzluğa mahkum etmiştir. Bu durum, Hıttîn Meydan Muharebesi'nde Haçlı kuvvetlerinin stratejik bir yenilgiye uğramasında belirleyici bir rol oynamıştır. Aralarında Raimond, Kral Guy, Renaud de Châtillon ve pek çok şövalyenin bulunduğu Haçlılar, Hıttîn mevkiine yakın Taberiyye gölü civarına ulaştığında, susuzluktan, ağır zırhlarının ve sıcağın verdiği yorgunluktan bitap durumda kalmıştır. 25 Rebîülâhir 583/4 Temmuz 1187 günü gerçekleşen muharebede Salahaddîn komutasındaki İslam ordusu, Haçlı kuvvetlerini kesin bir yenilgiye uğratmıştır.[48] Haçlıların büyük kısmı imha edilmiş, Kudüs Krallığı'nın askeri gücü kırılmıştır. Hıttîn Zaferi, Dimyat kuşatmasıyla 565/1169'da başlayan cihat serüveninin zirvesi olup, birçok Haçlı kral ve kontunun esir alınmasına, Haçlı kuvvetlerinin Sûr, Trablus ve Antakya'ya çekilmesine yol açmış, böylece Kudüs ve çevresinin kurtarılmasının önünü açmıştır.[49] Bu zaferin hemen ardından Kudüs ve çevresindeki Akka, Nablus, Yafa, Sayda, Beyrut, Cübeyl, Askalan ve Gazze gibi stratejik şehirlerin fethiyle Haçlıların kıyı şeridindeki kaleleri birer birer düşürülmüştür.[50] Bu gelişmeleri takiben, Mi'rac mucizesinin yıldönümü olan 27 Receb 583/2 Ekim 1187 Cuma günü Kudüs'ün fethi gerçekleşmiş, Sûr şehri hariç Filistin'deki diğer tüm kaleler bir yıl içinde Salahaddîn'in kontrolüne geçmiştir.[51] Urfa'nın geri alınmasıyla İmâdüddîn Zengî döneminde başlayan cihat ruhu, Kudüs'ün fethiyle taçlanmıştır.

Hıttîn Zaferi, İslam dünyasının askeri, siyasi ve kültürel açıdan yeniden toparlanmasını sağlayan tarihî bir dönüm noktasıdır. Bu zafer, Müslümanlar arasında birlik ve özgüveni pekiştirmiş, cihad ruhunu canlandırmıştır. Kudüs'ün yeniden fethini mümkün kılmış, Haçlıların bölgedeki üstünlüğünü sona erdirmiş ve sonraki dönemlerde Memlüklerin Moğol ve Haçlı tehditlerini bertaraf etmesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Hıttîn Zaferi, yalnızca kazanılmış bir savaş değil, İslam kültür ve medeniyet tarihinin seyrini değiştiren temel bir kırılma noktası olarak tarihe geçmiştir.

---

43 Sallâbî, *Eyyübi Devleti Selahaddin Eyübi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, 492-497.

44 Demirkent, "Haçlılar".

45 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 8/424-428; Demirkent Işın, "Kudüs 3 Haçlılar Dönemi", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Aralık 2025).

46 Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 67-86.

47 Ağırakça, *Salâhaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, 69-71.

48 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 10/22-27; Ramazan Şeşen, "Hittin'de Salâhaddîn'in Ordusu", *Belleten* 54/209 (Nisan 1990), 432; William J. Hamblin, "Muslim Perspectives on the Military Orders during the Crusades", *BYU Studies Quarterly* 40/4 (10 Ocak 2001), 97-108; Ramazan Şeşen, "Hittîn Savaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 14 Aralık 2025); Amir Sahidin, "Pembebasan Baitul Maqdis oleh shalahuddin al-ayyubi 570-583: Studi analisis historis", *Agastya: Jurnal Sejarah dan Pembelajarannya* 12/2 (Temmuz 2022), 133-135.

49 Keleş, "Eyyûbîler Dönemi Siyasi ve Dinî Dinamikler Bağlamında Şeyh Şihâbeddin Sühreverdî'nin İdamı", 551.

50 Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî".

51 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 9/33-38; Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 181-185.

Salahaddîn'nin Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün fethi, İslam dünyasında büyük bir coşkuyla karşılanmış, dönemin Arap edebiyatında geniş yankı bulmuş ve çok sayıda şairi Salahaddîn'i methetmeye sevk etmiştir.[52] Söz konusu şairlerden biri de İbnu's-Sâ'âtî'dir.

3. İbnu's-Sâ'âtî'nin (ö. 604/1207) Hayatı ve Edebî Kişiliği

İbnu's-Sâ'âtî'nin tam adı, Ebu'l-Hasen Bahâuddîn Alî b. Muhammed b. Rüstem b. Herdûz el-Horasânî ed-Dımaşkî'dir. Fars asıllıdır ve 553/1158 yılında Dımaşk'ta dünyaya gelmiştir.[53] "İbnu's-Sâ'âtî" lakabı babasının mesleğinden kaynaklanmaktadır. Şairin babası Muhammed b. Rüstem Horasan'dan Dımaşk'a göç etmiş ve Dımaşk'ta vefat etmiş bir astronomi alimi ve saat ustasıdır. Nûreddîn Mahmûd Zengî döneminde Muhammed b. Rüstem'in yaptığı saatler Dımaşk'taki Emevî Camii'nin kapılarına asılmış ve bu çalışmasından dolayı Muhammed b. Rüstem, Nûreddîn Mahmûd Zengî'den büyük miktarda kazanç elde etmiştir.[54] *TDV İslam Ansiklopedisi*'ndeki *"İbnü's-Sââtî, Bahâeddin"* maddesinde ve İbnu's-Sâ'âtî *Dîvân*'ının mukaddime bölümünde şairin babasının isminin *"Muhammed b. Ali"* olduğu ifade edilmiştir.[55] Fakat şairin yaşadığı döneme dair ilk kaynaklarda babasının adı *"Muhammed b. Rüstem"* şeklinde verilmektedir.[56] Yine kimi kaynaklarda saat ustasının babası değil de, şairin anne tarafından dedesi olduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır.[57] Ancak kronolojik olarak bu olası değildir. Ayrıca şairin hayatının konu edildiği kaynakların çoğunda babasının saat ustası olduğu söylenmektedir.[58]

Kaynaklarda İbnu's-Sâ'âtî'nin hayatı hakkında aktarılan bilgiler son derece sınırlı ve birbirinin tekrarı olan verilerdir. Bu bağlamda şairin hayatını kendi ifadelerinden ve şiirlerinden yararlanarak okumaya çalışmak daha isabetli olacaktır. Şair aşağıdaki beyitlerde babasıyla şu şekilde iftihar etmektedir:[59]

وَرِثْتُ الخُرَاسَانِيَّ حِلْمًا وَنَائِلًا فَلَا قَلَقَ البُقْيَا وَلَا حَرَجَ الصَّدْرِ

فَكَمْ أَثَرٍ أَوْضَحْتُهُ عَنْهُ بِالنُّهَى وَكَمْ خَبَرٍ صَدَّقْتُهُ عَنْهُ بِالخَبَرِ

"Horasanlıdan hem bir yumuşak huyluluk (hilm) hem de ihsan miras aldım; bu sebeple ne kalıcılığa dair bir kaygı vardır ne de göğsü daraltan bir sıkıntı."

"Ondan (tevarüs ettğim) akılla nice eseri açığa kavuşturdum, nice haberi de ondan (öğrendiğim) haberle doğruladım."

Şairin ailesindeki bir diğer mühim şahsiyet, dönemin tanınmış hekimlerinden ağabeyi Fahruddîn Rıdvân'dır (ö. 618/1221). Fahruddîn Rıdvân, tıp, mantık ve felsefe alanlarındaki

---

52 Ebû Abdillah Muhammed b. Sâlim b. Nasrillah el-Mâzinî et-Temîmî el-Hamevî İbn Vâsıl, *Mefracu'l-Kurûb fi Ahbâri Benî Eyyûb*, thk. Cemaluddîn Muhammed eş-Şeyyâl (Kahire: Dâru'l-Kütüb ve'l-Vesaiki'l-Kavmiyye, 1957), 83-84; Samuel England, *Medieval Empires and the Culture of Competition: Literary Duels at Islamic and Christian Courts* (Edinburgh University Press, 2017), 67-99.

53 Şalâhuddîn Halîl b. Aybek b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâût, Turkî Muştafa (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1420/2000), 22/5; Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fi Bilâdi'ş-Şâm 'Usûru'z-Zenkiyyîn ve'l-Eyyûbiyyîn ve'l-Memâlik* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1409), 298.

54 Abdulkâdir b. Muhammed b. Ömer b. Muhammed b. Yusuf b. Abdillâh en-Nuʿaymî, *ed-Dâris fi Târîhi'l-Medâris*, thk. İbrâhîm Şemsuddîn (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1410/1990), 2/298.

55 Ebu'l-Hasen Bahâuddîn Alî b. Muhammed b. Rüstem b. Herdûz el-Horasânî İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, thk. Enîs el-Makdisî (Beyrut: American University of Beirut, 1939), 1/15; Nevzat H. Yanık, "İbnü's-Sââtî, Bahâeddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Aralık 2025).

56 Ömer b. Ahmed b. Hibetullâh b. Ebî Cerâde İbnu'l-ʿAdîm, *Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb*, thk. el-Mehdî 'Îdu'r-Ravâdiye (Londra: Muessetu'l-Furkân li't-Turâsi'L-İslâmî Merkezu Dirâsâti'l-Mahtûtâti'L-İslamiyye, 2016), 11/125; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-Aʿyân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, 3/395; Ebû'l-Hasan Ali b. Mûsâ el-Endelusî İbn Saʿîd el-Mağribî, *el-Ğusûnu'l-Yâniʿa fi Mehâsini Şuʿarâi'l-Mieti's-Sâbiʿa*, thk. İbrâhîm el-Ebyârî (Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 118; Şalâhuddîn Halîl b. Aybek b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâût, Turkî Muştafa (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1420/2000), 22/5-21.

57 İbnu'l-ʿAdîm, *Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb*, 11/125; İbn Saʿîd el-Mağribî, *el-Ğusûnu'l-Yâniʿa fi Mehâsini Şuʿarâi'l-Mieti's-Sâbiʿa*, 118.

58 Ebû ʿAbdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru Aʿlâmi'n-Nubelâ'*, thk. Şuʿayb el-Arnâvut (Muʾessesetu'r-Risâle, 1405/1985), 16/37; 21/471; ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, 43/155; es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, 22/5; en-Nuʿaymî, *ed-Dâris fi Târîhi'l-Medâris*, 2/298.

59 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 1/294.

yetkinliğinin yanı sıra, el yazısı son derece güzel olan, ileri düzeyde ud icra edebilecek ölçüde müzikle ilgilenen sanatkâr bir kişiliğe sahiptir. Tıp ve mantık alanında pek çok eseri bulunduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Ayrıca Fahruddîn Rıdvân, Eyyûbî sultanlarından 1. el-Melikü'l-Âdil Seyfeddin'in iki oğlu el-Melikü'l-Fâiz ve el-Melikü'l-Mu'azzam'ın vezirliğini de yapmıştır.[60]

İbnu's-Sâ'âtî ömrünün çoğunu Dımaşk'ta geçirmiştir. *ed-Dımaşkî* nisbesiyle anılması,[61] muhtemelen bu durumdan kaynaklanmaktadır. İlk eğitimini Dımaşk'ta tamamlamıştır. Bu yıllarda at binme, tavla ve satranç oyunlarında da mahir olduğu zikredilmektedir. Ayrıca babasının bu alışkanlıklardan uzaklaşmasını isteyerek İbnu's-Sâ'âtî'yi Diyarbakır'a gönderdiği ve Diyarbakır'da şairin Bedîüzzamân el-Usturlâbî'den (ö. 534/1139-40)[62] ders aldığı şeklinde de bir bilgi bulunmaktadır.[63] Ancak bu bilgi isabetli değildir. Çünkü el-Usturlâbî, şairin doğumundan önce vefat etmiştir.[64]

Babasının Nûreddîn Zengî'nin takdirini kazanmış bir zanaatkâr olması, ağabeyinin de hem ilim yönüyle hem de hekimlik vasfıyla doğrudan devlet ricâliyle olan münasebetleri sebebiyle şair, gençlik yıllarında sultanlara ve devlet ricaline şiirler yazmaya başlamıştır.[65] İbnu's-Sâ'âtî'nin şiirleri arasında en dikkate şayan kasideler bu minvalde yazdığı methiyeleridir. Aşağıda ilk bölümü aktarılan kaside şairin 26 yaşındayken Salahaddîn Eyyûbî için yazdığı bir methiyesidir:[66]

مَا بَعْدَ لُقْيَاكَ لِلْعَافِينَ مِنْ أَمَلٍ مَلِكُ الْمُلُوكِ وَهَذِي دَوْلَةُ الدُّوَلِ

مَنْ حَاتِمٌ كَفَّاكَ وَاهِبَةً حَتَّى غَدَا مَثَلًا نَاهِيكَ مِنْ مِثَلِ

وَمَا الْمَنُونُ مِنَ الأَنْعَامِ تَنْحَرُهَا لِمَنْ يُضِيفُ وَمَا عَشْرٌ مِنَ الإِبِلِ

مَنْ يُطْلِقِ الأَلْفَ فِي طَلْقٍ كَمْ بَيْنَ طِلِّ النَّدَى وَالْوَابِلِ الْهَطِلِ

ذَرِ الصَّوَارِمَ فِي أَغْمَادِهَا فَلَقَدْ جَلَوْتَهَا مِنْ دِمَاءِ الْهَامِ فِي خَلَلِ

"Seni gördükten sonra affediciler için artık bir umut kalmamıştır; çünkü sen, meliklerin melikisin ve bu da devletlerin devletidir.

"Hatim kim ki ihsan etmede sana denk olsun? Senin ihsanının karşısında o bile küçük bir misale dönüşmüştür."

"Misafir ağırlayan kimse için kesilen hayvanlar ölüm sayılmaz, onlar on deveyle bile ölçülemez."

"Bir seferde binini serbestçe bağışlayanı düşün; çiy damlasıyla sağanak arasındaki fark ne kadar da çoktur."

"Kılıçları kınlarında bırak; zira sen, onları başlardan akan kanlarla zaten parlatmış bulunuyorsun."

Yukarıdaki şiirle ilgili *Dîvân*'da şu ifadeler bulunmaktadır:

"Şair bu şiiri muzaffer sultanı (Salahaddîn Eyyûbî'yi) methetmek ve onu Halep'e yürümeye ve Halep'e karşı savaşmaya teşvik etmek üzere söylemiştir. Bu, şiddetli bir savaştan sonra Salahaddîn'nin Diyarbakır'ı fethetmesi ve geri dönüş yolunda Tel Hâlid bölgesine ulaştığı sırada 579 yılının Muharrem ayında (Mayıs 1183) gerçekleşmiştir."

Yukarıdaki tarih dikkate alındığında İbnu's-Sâ'âtî'nin bu beyitleri 26 yaşında yazdığı ve Salahaddîn Eyyûbî'nin Diyarbakır'ı fethine bizzat katıldığı görülmektedir. Bir önceki başlıkta konu

60 Şihâbüddîn Ebû Abdillah Yâkût b. Abdillah el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ İrşâdu'l-Erîb ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, thk. İhsan Abbas (Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1993), 3/1308; ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, 43/155; en-Nuʿaymî, *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris*, 2/298; Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fî Bilâdi'ş-Şâm*, 298-299; Mahmut Kaya, "İbnü's-Sââtî, Fahreddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Aralık 2025).

61 Ebû Abdullâh Yâkût b. Abdullâh er-Rûmî Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemu'l-Buldân* (Beyrut: Dâru Ṣâdır, 1995), 1/519.

62 Ferruh Müftüoğlu, "Bedî' el-Usturlâbî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Aralık 2025).

63 İbnu'l-ʿAdîm, *Buğyetu't-Taleb fî Târîhi Haleb*, 11/125; İbn Saʿîd el-Mağribî, *el-Ğusûnu'l-Yâniʿa fî Mehâsini Şuʿarâi'l-Mieti's-Sâbiʿa*, 118; Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fî Bilâdi'ş-Şâm*, 299.

64 Şevki Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî 'Asru'd-Duvel ve'l-İmârât eş-Şâm* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1990), 156.

65 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 1/17-18; Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fî Bilâdi'ş-Şâm*, 300.

66 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/382.

edildiği üzere, İbnu's-Sâ'âtî'nin gençlik yılları siyasî anlamda oldukça hareketli bir dönemdir. Salahaddîn'in Müslüman coğrafyada siyasi birliği sağlama ve Kudüs'ün fethine yönelik yaptığı pek çok savaş ve fetihle iç içe yetişen şair, bu dönemde yazdığı şiirlerinde cihad temalı coşkulu bir anlatım kullanmaktadır. Bu şiirlerinin başlıcaları da Salahaddîn Eyyûbî için söylediği 15 civarında methiyesidir.[67] Askerlik ve savaş sanatlarıyla da ilgilenen[68] şairin söz konusu methiyelerinin bir kısmı, bizzat Salahaddîn Eyyûbî'yle katıldığı seferler esnasında yazılmıştır.[69] Dolayısıyla bu kasideler doğrudan tarihe tanıklık eden belgeler niteliğindedir. Bu çalışmanın bir sonraki başlığında muhteva ve üslup bakımından incelenen kaside de Hıttîn Zaferi sonrasında şairin Salahaddîn Eyyûbî'yi methetmek ve kazandığı zaferi tebrik etmek üzere kaleme aldığı bir şiirdir.

İbnu's-Sâ'âtî'nin Dımaşk'taki ikameti esnasında Salahaddîn'nin oğlu el-Melikü'l-Efdal Nûreddin Ali'yle de yakın bir irtibatı vardır. Şair el-Melikü'l-Efdal'i de pek çok kasidesinde methetmiştir. Aşağıdaki beyitler 582/1186 yılında bu minvalde yazdığı şiirlerindendir:[70]

أَصْبَحَتْ جِلَّقُ بِهِ جَنَّةَ الْخُلْدِ وَبَاتَتْ فَسِيحَةَ الأَكْنَافِ

لَا تَرَى غَيْرَ عَيْنِ مَاءٍ بِهَا نَجْلَاءَ فِي وَجْهِ رَوْضَةٍ مِئْنَافِ

…

أَصْبَحَ الدِّينُ مُقْلَةً وَهُوَ نُورٌ فَالْهُدَى كَالصَّبَاحِ لَيْسَ بِخَافِ

يَا ابْنَ مَنْ يَمْنَحُ الأَقَالِيمَ عِيدًا فِي بُرُودِ الْمَمَالِكِ الأَفْوَافِ

وَالَّذِي تَرْجُفُ الْمُلُوكُ عَلَى بُعْدِ الْمَدَى مِنْ لِوَائِهِ الرَّجَّافِ

مَلِكُ الأَرْضِ وَاجْتَنَى قَصَبَ السُّمَرِ فَحَاطَ الأَطْرَافَ بِالأَطْرَافِ

…

إِنَّمَا أَنْتُمْ لَنَا يَا بَنِي أَيُّوبَ رُكْنٌ نَؤُمُّهُ بِالطَّوَافِ

طُلْتُمْ الْعَالَمِينَ أَصْلًا وَفَرْعًا بِقَدِيمٍ مِنْ مَجْدِكُمْ أَوْ مُضَافِ

وَوُجُوهٌ مَخْلُوقَةٌ مِنْ حَيَاءٍ وَنُفُوسٌ مِنْ جَوْهَرٍ شَفَّافِ

"Dımaşk, onun sayesinde adeta ebediyet cennetine dönüşmüş, çevresi geniş ve ferah bir hâl almıştır."

"Orada, bereketli ve gür bir bahçenin yüzünde parıldayan bir pınardan başka bir şey görülmez."

…

"Din, onunla birlikte gözbebeği hâline gelmiş ve bir nur olarak parlamıştır; zira hidayet, gizli olmayan sabah aydınlığı gibidir."

"Ey bölgeleri, dalga dalga uzanan saltanat kaftanları içinde bayram kılan ve sancağının titreyişi en uzak mesafelerden dahi hükümdarları titreten kralın oğlu!"

"(Senin baban) yeryüzünün hükümdarıdır; sınırları sınırlarla çevreleyerek hâkimiyet alanını sağlamlaştırmış, en uç noktaları dahi kontrol altına almıştır."

…

"Ey Eyyûbîler! Sizler bizim için, etrafında tavaf edilen sarsılmaz bir rükünsünüz."

"Asıl ve fer' itibarıyla bütün insanlara üstün geldiniz; bu üstünlük, kadim şanınızdan ya da ona eklenen yeni ihtişamdan kaynaklanmaktadır."

67 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 1/19.
68 es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, 22/5.
69 Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fî Bilâdi'ş-Şâm*, 300-302.
70 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 1/183-185.

"Yüzleriniz hayâ ile yoğrulmuş, ruhlarınız ise saf ve şeffaf bir cevherden yaratılmış gibidir."

Yukarıdaki beyitler İbnu's-Sâ'âtî'nin Dımaşk'ı ne kadar çok sevdiğini ve Eyyûbîlerin Dımaşk'taki varlıklarından ne denli memnun olduğunu göstermektedir. Şairin Eyyûbî yönetiminde diğer devlet ricali için bu dönemde yazdığı pek çok methiyesi bulunmaktadır.[71]

Bir süre sonra İbnu's-Sâ'âtî Dımaşk'ı terkedip Mısır'a yerleşmiştir. Mısır'a gidiş tarihiyle ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte, muhtemelen Salahaddîn Eyyûbî'nin 589/1193'te vefat etmesinden sonra ya da hemen öncesinde Dımaşk'ı terk ettiği anlaşılmaktadır.[72] Şairin hayatında bir dönüm noktası olan bu değişim, isteyerek ve gönül hoşluğuyla yaptığı bir eylem değildir. Bu dönemde Dımaşk'taki çevreden beklediği ilgiyi göremediğini, Dımaşklılar'ın kendisini anlamadığını, Dımaşk'ta kimsesiz kaldığını hissetmiş; kendisine duyulan kıskançlık sebebiyle lâyık olduğu mansıbı elde edemediğini düşünmüştür.[73] Bu durumu şair aşağıdaki beyitlerde ifade etmektedir:[74]

بَكَتْنِي الأَيَّامُ مَا ضَحِكَتْ ... لِي عَنْ نُيُوبِ نَوَائِبٍ عُصُلِ

أَفْسَدْنَ خُلَّانِي فَمَا لِيَ فِي ... السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ مِنْ خِلِّ

هَيْهَاتَ يَمْنَحُنِي فَوَاضِلَهُ ... مَنْ بَاتَ يَحْسِدُنِي عَلَى فَضْلِي

"Günler zorlukların keskin dişlerini bana göstererek bana güldü ve beni ağlattı."

"Dostlarımla aramı bozdu; artık ne bollukta ne de darlıkta benim için bir dost kalmıştır."

"Benden esirgenen faziletlerin bana verilmesi ne mümkün; benim sahip olduğum erdemi kıskanan bana ihsanda bulunmaz ki!"

Şair bu dönemde kimi zaman içine düştüğü durumdan kendini sorumlu tutmakta ve yalnızlığından şikayet etmektedir. 582/1186 yılında, yüksek olasılıkla Dımaşk'ta yazdığı 22 beyitlik bir kasidesinde yer alan aşağıdaki beyitlerde bu durum görülmektedir:[75]

يَهُونُ عِنْدِيَ الْحَدَثَانِ صَبْرِي ... فَمَا أَخْشَى النَّوَائِبَ أَنْ تَنُوبَا

وَمَا أَشْكُو سِوَى حَسَنَاتِ دَهْرِي ... فَلَوْ حَاقَقْتُهَا كَانَتْ ذُنُوبَا

وَكُلٌّ بَاتَ ذَا وَطَنٍ وَأَهْلٍ ... وَلَيْسَ لِيَ سِوَى فَضْلِي غَرِيبَا

"Sabır sayesinde iki büyük felaket bir araya bile gelse bana hafif gelir; bu nedenle musibetlerin başıma gelmesinden endişe etmem."

"Zamanımdan yalnızca iyiliklerinden ötürü şikâyetçiyim; onları gerçekten inceden inceye hesaba çekseydim, o iyilikler günah sayılırlardı."

"Herkes bir vatana ve aileye sahip olarak geceyi geçirir; benim için ise yabancı olan yalnızca sahip olduğum fazilettir."

Özellikle son beyitte şair kendini kınamakta ve yalnızlığını anlatmaktadır.

İbnu's-Sâ'âtî, Mısır'a gittikten sonra rahata kavuşmuş ve hayatında müreffeh bir dönem başlamıştır. Bu durumu şair kaleme aldığı aşağıdaki şiirinde dile getirmektedir:[76]

يَا حَبَّذَا زَمَنُ الْوِصَالِ آيِبِ ... وَتَأَلُّفُ الْأَحْبَابِ بَعْدَ تَجَانُبِ

وَتَبَسُّمُ الْأَيَّامِ بَعْدَ تَجَهُّمٍ ... وَتَثَبُّتُ الْأَحْدَاثُ بَعْدَ تَوَاثُبِ

عَادَ الزَّمَانُ كَمَا عَهِدْتُ إِلَى الرِّضَا ... وَأَزَالَ بِالْإِعْتَابِ عَتْبَ الْعَاتِبِ

71 Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fî Bilâdi'ş-Şâm*, 304.

72 Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî 'Asru'd-Duvel ve'l-İmârât eş-Şâm*, 157; Yanık, "İbnü's-Sââtî, Bahâeddin"; Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fî Bilâdi'ş-Şâm*, 305-306.

73 Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fî Bilâdi'ş-Şâm*, 305; Yanık, "İbnü's-Sââtî, Bahâeddin".

74 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/18-19.

75 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/294.

76 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 1/228.

وَصَفَتْ مَوَارِدُ عَيْشَتِي وَحَلَّتْ بِهَا بَعْدَ التَّرَنُّقِ سَائِغَاتُ مَشَارِبِي

"Ne güzeldir, ayrılığın ardından yeniden dönen kavuşma zamanı; ve uzaklaşmadan sonra dostların tekrar bir araya gelişi."

"Somurtkanlıktan sonra günler gülümsemekte, savrulmalardan sonra olaylar istikrara kavuşmaktadır."

"Zaman, alıştığım üzere yeniden hoşnutluğa yönelmiş, sitem yoluyla sitem edenin kınamasını ortadan kaldırmıştır."

"Geçimimin kaynakları durulmuş, bulanıklıktan sonra içilecek hâle gelmiş imkânlar bana sunulmuştur."

Kahire'de maddi durumu düzelen ve umduğu rahata kavuşan şair, burada devlet büyükleriyle güçlü ilişkiler kurmuştur. Başta Salahaddîn Eyyûbî'nin vezirliğini yapmış ve kendisi gibi şair olan Kadı el-Fâzıl (ö. 596/1200) olmak üzere,[77] birçok önemli şahsiyete övgüler yazmıştır. Kadı el-Fâzıl için yazdığı on iki kasidesi bulunmaktadır. Yine Kahire'de Salahaddîn'in oğlu el-Azîz Osman'ın (ö. 595/1198) yakın dostu olmuş ve el-Azîz için otuzdan fazla methiye yazmıştır.[78] Bu dönem, şairin Kahire'deki en mutlu yılları olarak kabul edilebilir. Ancak bu dönemde art arda kaybettiği üç oğlunun acısı onu derinden sarsmış ve duyduğu üzüntüyü, hüzünlü ifadelerle kaleme aldığı şiirlerinde dile getirmiştir. Aşağıda aktarılan beyitler 596/1199 yılında şairin küçük yaştaki oğlu İsâ'yı kaybetmesi üzerine yazdığı 56 beyitlik mersiyesinin ilk bölümüdür:[79]

جَزِعْتُ وَأَيْنَ سَبِيلُ الْجَلَدِ وَهَذَا الْفِرَاقُ وَنَقْصُ الْعَدَدِ

تَلُومُ عَلَى سَقَمِي وَالْبُكَاءِ حَنَانَيْكَ فَالدَّمْعُ ذَوْبُ الْجَسَدِ

لَحَى اللهُ دَهْرًا بَغَى ظَالِمًا وَبَالَغَ حَادِثُهُ وَاجْتَهَدِ

فَلَمْ يَصْفُ مِنْ كَدَرٍ وِرْدُهُ وَلَمْ تَخْلُ أَوْقَاتُهُ مِنْ نَكَدِ

"Tahammül yolunun nerede olduğunu bilmezken, ayrılığın ve çevremdekilerin azalmasının ağırlığı altında sarsıldım."

"Hastalığım ve gözyaşlarım sebebiyle beni kınarsın; oysa merhamet et, zira gözyaşı bedenin eriyip tükenmesidir."

"Zulme sapan, haksızlıkta ileri giden, felaketleri tahammül sınırını aşmış ve son derece şiddetli olan bir zamanı Allah kahretsin."

"Onun sunduğu hiçbir nimet, bulanıklıktan arınmış değildir; vakitlerinin hiçbiri de kederden tamamen uzak kalmamıştır."

İbnu's-Sâ'âtî'nin edebî şahsiyeti, sadece methiyelerle sınırlı değildir. Medihlerinin yanı sıra, fahr, hiciv, mersiye ve tasvir türlerinde de son derece ustalık sergilemiştir. *Dîvan*'da, Şam ve Mısır'ın doğal güzelliklerini tasvir eden şiirleri ve "*Mukattaʿâtü'n-Nîl*" adlı küçük divanı ile de tasvir şiirlerinde zengin bir yelpaze sunmaktadır.[80]

Şiirlerinde edebî sanatları yoğun biçimde kullanmış ve çağdaşları arasında bu alanda büyük ustalık göstermiştir.[81] es-Safedî, İbnu's-Sâ'âtî'nin yaşadığı dönemde onun hayranı 40 civarında şair olduğunu, bir kaside nazmettiğinde önce bu şairlere gönderdiğini, şairlerin şiiri gözden geçirip düzeltmesinden sonra İbnu's-Sâ'âtî'nin şiire son halini verip divanına aldığını nakletmektedir.[82] Kendi şiirlerini eski şairlerden üstün gördüğü, eleştiriye tahammül edemediği, rakiplerini sert bir dille

77 Ramazan Şeşen, "Kādî el-Fâzıl", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Aralık 2025).

78 Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fi Bilâdi'ş-Şâm*, 307-310.

79 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/365.

80 Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fi Bilâdi'ş-Şâm*, 315-318.

81 İbnu'l-ʿAdîm, *Buğyetu't-Taleb fi Târîhi Haleb*, 11/125; İbn Saʿîd el-Mağribî, *el-Ğusûnu'l-Yâniʿa fi Mehâsini Şuʿarâi'l-Mieti's-Sâbiʿa*, 120; Ahmed b. Yahyâ b. Fadlillâh el-Kureşî el-ʿAdevî Şihâbuddîn İbn Fadlillâh el-Ömerî, *Mesâliku'l-Ebsâr fi Memâliki'l-Emsâr* (Abu Dabi: el-Mecmeʿu's-Sekâfî, 1423), 16/98.

82 es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, 22/5.

hicvettiği yönleriyle, ayrıca şiirlerinde kendi şahsı ve şiirsel üslubuyla duyduğu iftiharı dile getirmesiyle, hemşerisi el-Mütenebbî'ye (ö. 354/965) benzetilmiştir.[83]

4. İbnu's-Sââtî'nin Hıttîn Zaferi Üzerine Salahaddîn Eyyûbî'ye Methiyesinin Muhteva Tahlili

Salahaddîn Eyyûbî'nin hayatının ve Hıttîn Zaferi'nin konu edildiği başlıkta belirtildiği üzere, Eyyûbîler dönemi, Haçlı Seferleri'nin yarattığı gerilimin zirveye ulaştığı, ancak aynı zamanda Salahaddîn Eyyûbî'nin liderliğinde İslam dünyasının büyük zaferlere imza attığı bir çağdır. Bu dönemde siyasi başarılar, şairler tarafından kaleme alınan ve zaferleri ölümsüzleştiren kasidelerle edebî alanda yankı bulmuştur. Dönemin önde gelen şairlerinden İbnu's-Sâ'âtî, Hıttîn Savaşı'nın ve Kudüs'ün fethinin görkemini yansıtan şiirleriyle bu edebî geleneğin önemli temsilcilerindendir. Hıttîn Savaşı'nda Salahaddîn'in yanında bizzat bulunan İbnu's-Sâ'âtî, bu zafer üzerine yazdığı kasidesiyle tarihî bir olayı kayda geçirmiş, dönemin edebî ve ideolojik atmosferini gözler önüne sermiştir. Bu başlıkta, ilk olarak söz konusu kasidenin tematik incelemesi, ardından da şekil ve üslup özellikleri değerlendirilmiştir.

4.1. Kasidenin Tematik İncelemesi

İbnu's-Sâ'âtî'nin, Hıttîn Zaferi sonrasında Salahaddîn'i tebrik için yazdığı methiyesinde yer alan temel konu başlıkları şu şekildedir:

- İslam'ın koruyucusu, Müslümanları tek yumruk halinde birleştiren kumandan olarak Salahaddîn Eyyûbî'nin Özellikleri

- Hıttîn öncesi Müslümanların durumu ve Haçlı işgali

- Hıttîn Zaferi'nin anlatımı ve zaferin sonuçları

- Cihad teması ve düşmanın tasviri

Kaside, Salahaddîn Eyyûbî'yi İslam'ın kurtarıcısı, yüce bir lider ve ilahi iradenin bir aracı olarak tasvir eden güçlü bir övgüyle başlamakta ve bu anlatım ilk dört beyitte devam etmektedir. Şiirin bahsi geçen beyitleri şu şekildedir:[84]

1- جَلَتْ عَزَمَاتُكَ الْفَتْحَ الْمُبِينَا فَقَدْ قَرَّتِ الْعُيُونُ المُسْلِمِينَا

2- رَدَدْتَ أَخِيذَةَ الإِسْلَامِ لَمَّا غَدَا صَرْفُ القَضَاءِ بِهَا ضَمِينَا

3- وَهَانَ بِكَ الصَّلِيبُ وَكَانَ قدماً يَعُزُّ عَلَى العَوَالِي أَنْ يَهُونَا

4- يُقَاتِلُ كُلُّ ذِي مُلْكٍ رِيَاءً وَأَنْتَ تُقَاتِلُ الأَعْدَاءَ دِينَا

1. "Senin kararlı duruşların bu apaçık fethi cilalayıp parlattı da Müslümanların gözleri (bu sayede) aydın oldu."

2. "(Allah Teala'nın) kaderinin tasarrufları kefil olunca İslam'ın ganimetini tekrar İslam'a iade ettin."

3. "Haç senin sayende değersiz oldu. Oysa eskiden haçın değersiz olması mızrakların göğüsleri için pek nadir, zor bir işti."

4. "Her saltanat sahibi gösteriş için savaşırken, sen düşmanlarla din için savaşıyorsun."

İlk beyitte şair, Haçlılara ve kendi iktidarını kaybetme korkusuyla düşmanla beraber hareket eden içteki düşmanlara karşı Salahaddîn'nin kararlı duruşlarının, Hıttîn Zaferi'nin görkemini daha bir belirginleştirdiğini ve *"Müslümanların gözleri aydın oldu"* ifadeleriyle bu zaferin ilahi bir lütuf olarak Müslümanları ne denli mutlu ettiğini anlatmaktadır. 2. beyitte, Salahaddîn'in gösterdiği bu başarının ilahî kaderin tecellisi olduğunu, *"İslam'ın ganimetini tekrar İslam'a iade ettin."* ifadesiyle onun misyonunun büyüklüğünü vurgulu bir üslupla dile getirmektedir.

[83] İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 1/33; Ömer Mûsâ Bâşâ, *el-Edeb fî Bilâdi'ş-Şâm*, 325; Yanık, "İbnü's-Sââtî, Bahâeddin".

[84] İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/406.

Şair, Salahaddîn'i diğer hükümdarlardan ayırarak, onun savaşını *"i'lâ-ı kelimetullah için ve cihad aşkıyla"* yapılan bir mücadele olarak konumlandırmaktadır. 4. beyitte *"Her saltanat sahibi gösteriş için savaşırken, sen düşmanlarla din için savaşıyorsun"* ifadelerinde bu durum açıkça görülmektedir. Bu vurgu, kendi idarelerinin telaşında olan diğer yöneticilerin aksine, Salahaddîn'nin İslam'ın koruyucusu ve cihad önderi kimliğini ifade etmektedir. Şiirin 5. beytinde de Salahaddîn'nin kazandığı bu zaferin ne denli önemli olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:[85]

Salahaddîn'in liderliği ve amacına ulaşma yolundaki kararlılığı, kaside boyunca dinî bir bağlamda tasvir edilmektedir. Aşağıdaki beyitler bu anlatının örneğidir:[86]

13- قَضَيْتَ فَرِيضَةَ الإِسْلَامِ مِنْها وَصَدَّقْتَ الأَمَانِيَ وَالظُّنُونَا

14- تَهُزُّ مَعَاطِفَ القُدْسِ ابْتِهَاجًا وَتُرْضِي عَنْكَ مَكَّةَ وَالحَجُونَا

15- فَلَوْ أَنَّ الجِهَادَ يُطِيقُ نُطْقاً لَنَادَتْكَ ادْخُلُوهَا آمِنِينَا

13. "Sen onun hakkındaki İslam'ın farzını yerine getirdin. Dilekleri ve beklentileri doğru çıkardın."

14. "Kudüs'ün yenlerini/şallarını sevinçten titretip sarstı, (bu zafer) Mekke'yi ve (Mekke'deki) el-Hacûn dağını senden razı eyledi."

15. "Eğer cihad konuşabilseydi, sana "güvenlik içinde girin oraya" diye seslenirdi."

13. beyitte, Salahaddîn Eyyûbî'nin genel anlamda Haçlılarla mücadelesinin, özel olarak da Hıttîn Savaşı'nın dinî değere sahip olduğu ifade edilmektedir. Şaire göre bu savaş siyasî ya da dünyevî bir kasıtla değil, işgal altındaki İslâm diyarını özgürlüğüne kavuşturmak için yapılması gereken dinî bir vecibe niteliğindedir. 14. beyitteki وَتُرْضِي عَنْكَ مَكَّةَ وَالحَجُونَا *"(Bu zafer) Mekke'yi ve (Mekke'deki) el-Hacûn dağını senden razı eyledi."* ifadeleri Kudüs ve Mekke şehirlerinin Müslümanların zihninde birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini ve her ikisinin de kutsal şehirler olduğunu vurgulamaktadır. 15. beyitteki *"Eğer cihad konuşabilseydi, sana "güvenlik içinde girin oraya" diye seslenirdi."* ifadesinde aynı üslubu sürdürmekte, verilen mücadelenin cihad kastıyla yapıldığını ve dinî bir vecibe olduğunu tekrar vurgulamaktadır. Bütün bu anlatılar Salahaddîn'in tek amacının Allah'ın dinine hizmet etmek olduğunu belirtmektedir. İbnu's-Sâ'âtî'nin aşağıdaki beyti, methiyede Salahaddîn'i dinî anlamda yüceltmenin doruk noktasıdır:[87]

35- فَكُنْتَ كَيُوسُفَ الصِّدِّيقِ حَقًّا لَهُ هَوَتِ الْكَوَاكِبُ سَاجِدِينَا

35. "Sen gerçekten de önünde yıldızların secdeye kapandığı özü sözü doğru Yusuf peygamber gibi oldun."

Şair, Salahaddîn'i Hz. Yusuf'a benzeterek onu peygamberlerin yolundan giden bir lider olduğunu ifade etmektedir Bu benzetme, Salahaddîn'in Hıttîn Zafer'ine uhrevî bir boyut katarken, Hz. Yusuf gibi onun da ahlaki üstünlüğünü vurgulamaktadır.

Kasidede yer alan diğer bir tema Hıttîn öncesi Müslümanların durumu ve Haçlı işgalidir. İbnu's-Sâ'âtî'nin kasidesi, Hıttîn Zaferi'nin etkisini daha iyi vurgulamak adına, öncesindeki durumu da kimi beyitlerde imalı bir üslupla kimi beyitlerde de açık ifadelerle ortaya koymaktadır. İlk beyitteki *"Müslümanların gözleri aydın oldu"* ifadesi, zafer öncesi bir belirsizlik ve karanlık dönemine işaret eder mahiyettedir. 2. beyitte رَدَدْتَ أَخِيذَةَ الإِسْلَامِ anlatımıyla Salahaddîn'in *"İslam'ın ganimetini tekrar İslam'a iade ettiğinin"* belirtilmesi, Müslümanların daha önce önemli toprakları, kutsal mekânları, İslâm coğrafyasındaki manevi üstünlük ve hâkimiyeti kaybettiğini ima etmektedir. Bu bağlamda, kasidenin ilerleyen beyitlerinde Kudüs'ün durumuyla ilgili aşağıdaki ifadeler de dikkati muciptir:[88]

29- فَقَلْبُ الْقُدْسِ مَسْرُورٌ وَلَوْلَا سُطَاكَ لَكَانَ مُكْتَئِباً حَزِينَا

[85] İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/406.
[86] İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/407.
[87] İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/408.
[88] İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/408.

29. "Artık Kudüs'ün kalbi sevinçlidir. Senin akının olmasaydı (Kudüs'ün yüreği) kederli ve üzgün olurdu."

Yukarıdaki beyitte şair, Hıttîn öncesinde Kudüs'ün Haçlı işgali altında harap oluşuna işaret etmekte, Kudüs şehrinin ve dolayısıyla İslam dünyasının derin bir keder ve üzüntü içinde olduğunu ifade etmektedir. Kasidede, Hıttîn öncesinde Müslümanların içinde bulunduğu müşkül durumla paralel olarak, Haçlıların işgali ve coğrafyadaki hâkimiyetleri de konu edilmektedir. 3. beyitte yer alan *"Haç senin sayende değersiz oldu. Oysa eskiden haçın değersiz olması mızrakların göğüsleri için pek nadir, zor bir işti."* şeklindeki ifade, Hıttîn öncesinde Haçlıların sembolü olan *"Haç"*ın Müslümanların zihninde ne denli güçlü ve yıkılmaz kabul edildiğini dile getirmektedir. Bu ifadeler Haçlıların varlığının ve gücünün, Müslümanlar için üstesinden gelmesi zor bir engel teşkil ettiğini ima eder. Aşağıda aktarılan 11. ve 12. beyitlerde yine bu tema işlenmektedir:[89]

11- هُنَاكَ نَدًى أَهَلَّ الأَرْضَ طُرًّا سِوَاكَ وَمَعْقِلٌ أَعْيَا القُرُونَا

12- قَسَتْ حَتَّى رَأَتْ كُفْؤًا فَلَانَتْ وَغَايَةُ كُلِّ قَاسٍ أَنْ يَلِينَا

11. "Orada (Taberiyye Kalesi'nde) toprağın tamamını yeni ay gibi inceltip ışıtan bir kırağı ve senden başka tüm asırlar(da yaşayanlar)ı bitkin düşürmüş bir hisar vardır."

12. "(Bu kırağı ve bu kale) sert ve acımasızdı, ta ki kendine denk birini görünceye dek. İşte o zaman yumuşayıp zayıflayıverdi. Zaten her sert ve acımasız olanın sonu yumuşayıp zayıf düşmektir."

Yukarıdaki beyitlerde İbnu's-Sâ'âtî'nin düşmanı nitelemek için kullandığı أَعْيَا القُرُونَا *"tüm asırlar(da yaşayanlar)ı bitkin düşürmüş"*, قَسَتْ حَتَّى رَأَتْ كُفْؤًا *"sert ve acımasızdı, ta ki kendine denk birini görünceye dek"* şeklindeki ifadeleri, Salahaddîn'in ortaya çıkışına kadar Haçlıların gücünü koruduğunu, işgal altındaki İslâm coğrafyasında karşı konulamaz kabul edildiğini göstermektedir. Bu zorluğun zirvesi, 24. beyitte anlatılmaktadır:[90]

24- أَعَدْتَ بِهَا اللَّيَالِيَ وَهْيَ بِيضٌ وَقَدْ كَانَتْ بِهَا الأَيَّامُ جُونَا

24. "Sen oradaki geceleri bembeyaz hale çevirdin. (Halbuki) orada günler (bile) kapkaraydı."

Beyitteki *"orada günler kapkaraydı"* ifadesiyle şair, işgal döneminin Müslümanların gönlüne ne denli ağır geldiğini ortaya koymaktadır. *"Sen oradaki geceleri bembeyaz hale çevirdin"* ifadesiyle, Salahaddîn'in müdahalesiyle bu dönemin sona erdiğini, yeni bir umut çağının başladığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, İbnu's-Sâ'âtî'nin bu kasidesi sadece zaferi kutlamak amacıyla söylenmiş bir methiye değil, aynı zamanda bu zaferin tarihî arka planını, Müslümanların Haçlı işgali altında yaşadığı kayıpları, duydukları çaresizliği, ayrıca Hıttîn Zaferi öncesinde Haçlıların coğrafyadaki hâkimiyetini ve sarsılmaz görünen gücünü ifade ederek tarihe not düşer niteliktedir.

İbnu's-Sâ'âtî'nin kasidesindeki diğer bir tema Hıttîn Zaferi'nin anlatımı ve bu galibiyetin sonuçlarıdır. Kaside, Hıttîn Savaşı'nı ve beraberindeki zaferi destansı bir anlatımla ele alır. 6. beyit bu anlatıya örnektir:

6- فَيَا لله كَمْ سَرَّتْ قُلُوباً وَيَا لله كَمْ أَبْكَتْ عُيُونَا

6. "(Bu zafer) Allah hakkı için nice kalpleri sevindirmiştir ve Allah hakkı için nice gözleri de ağlatmıştır."

Alıntılanan beyitte şair Hıttîn Zaferi'nin Müslümanların gönlünü sevinçle doldurduğunu, Haçlıları ise ağlatacak derecede hüzne boğduğunu söylemektedir. Bu anlatıyla İbnu's-Sâ'âtî zaferin çifte etkisini dile getirmektedir.

89 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/406.
90 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/407.

Kaside, Hıttîn savaşının yaşandığı Taberiyye Gölü çevresindeki stratejik öneme sahip bölgenin fethini canlı imgelerle anlatmaktadır. Söz konusu anlatı şiirin 7., 9. ve 10. beyitlerinde yer almaktadır:[91]

7- وَمَا طَبَرِيَّةُ إِلَّا هَدِيٌّ تُرَفَّعُ عَنْ أَكُفِّ اللَّامِسِينَا

9- فَضَضْتَ خِتَامَهَا قَسْراً وَمَنْ ذَا يَصُدُّ اللَّيْثَ أَنْ يَلِجَ العَرِينَا

10- لَقَدْ أَنْكَحْتَهَا صُمَّ العَوَالِي فَكَانَ نِتَاجُهَا الحَرْبَ الزَّبُونَا

7. "Taberiyye (Kalesi) onu iğfal etmek isteyenlerin ellerinden kurtulmuş arı duru bir gelindir sadece."

9. "Sen bu gelinin mührünü zorla kırıp açtın. Zaten aslanın, kendi yuvasına girmesine kim engel olabilir ki!"

10. "Sen bu gelini sert ve (kulağı korkuya) sağır mızrakların göğüsleriyle nikâhladın da bu nikâhın mahsulü canhıraş bir savaş oldu."

Yukarıdaki beyitlerde Hıttîn Savaşı'nın gerçekleştiği coğrafya anlatılmaktadır. Şair 7. beyitte Taberiyye'yi, "iğfal etmek isteyenlerin ellerinden kurtulmuş arı duru bir gelin" olarak betimleyip kişileştirmekte, 9. beyitte Salahaddîn'in *"bu gelinin mührünü zorla kırıp açtığını"* belirterek fethin kesinliğini ve aynı zamanda zorluğunu anlatmaktadır. Hıttîn Zaferi'nin sonuçları geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. 14. beyitte şair, bu zaferin sadece sınırlı bir bölgede gerçekleşmiş askeri bir başarı olmadığını, aynı zamanda İslâm dünyasının manevi merkezlerinde büyük bir coşku yarattığını ve tüm İslâm alemini sevindirdiğini vurgulamaktadır.

İbnu's-Sâ'âtî'nin ifadelerinde yer alan diğer bir tema cihad vurgusu ve savaşın akabinde ağır bir yenilgi yaşamış düşmanın tasviridir. Kaside, Hıttîn Savaşı'nın Allah için yapılan bir cihad olduğunu vurgulamakta ve 4. beyitte Salahaddîn'in mücadelesini *"din için"* kutsal bir savaş olarak betimlemektedir. Yine 15. beyitteki *"Eğer cihad konuşabilseydi, sana 'güvenlik içinde girin oraya' diye seslenirdi"* ifadesi, bu kutsal savaşın dini motivasyonunu ve Salahaddîn'in misyonunu pekiştirir mahiyettedir.

Şair, düşmanı aciz ve yenilmiş bir konumda tasvir ederek Müslümanların zaferini daha da belirginleştirir. Bu anlatıya dair 16. ilâ 18. beyitler dikkate şayandır:

16- جَعَلْتَ صَبَاحَ أَهْلِهَا ظَلَامًا وَأَبْدَلْتَ الزَّئِيرَ بِهَا أَنِينَا

17- تَخَالُ حُمَاةُ حَوْزَتِهَا نِسَاءً يَخُوضُونَ الحَدِيدَ مُقَنَّعِينَا

18- لِبِيضِكَ فِي جَمَاجِمِهِمْ غِنَاءٌ لَذِيذٌ عَلَّمَ الطَّيْرَ الحَنِينَا

16. "Orayı memleket edinenlerin sabahını kararttın ve oradaki kükremeyi inlemeye çevirdin."

17. "Onun mülkünün muhafızları (Haçlıları), peçeye bürünüp demirin içine dalmış kadınlar sanırsın."

18. "Senin keskin kılıcın için onların kellelerinde, kuşlara hasretle söylenen iniltiyi öğretecek tatlı bir nağme vardır."

Yukarıdaki beyitlerde şair, Haçlıların *"peçeye bürünüp demirin içine dalmış kadınlar"* gibi göründüğünü söyleyerek onların savaşçı kimliklerini küçümsemekte, bozgunlarını dramatik biçimde dile getirmektedir. Aynı şekilde *"Sen oradaki kükremeyi inlemeye çevirdin"* diyerek şair düşmanın gücünü kaybedip aciz kaldığını, korku ve inlemelerin savaş alanına hakim olduğunu vurgulamaktadır. 18. beyitte düşmanın ölümünü adeta bir melodi gibi betimleyerek, zaferin kesinliğini ve intikamın tadını edebî bir derinlikle ifade etmektedir.

[91] İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/406.

4.2. Kasidenin Yapı, Dil ve Üslup Özellikleri

İbnu's-Sâ'âtî'nin Hıttîn zaferi üzerine yazdığı kasidesi, klasik Arap şiiri formunu ve zengin üslubunu yansıtan bir örnektir. Kaside, sadece tarihî bir olayı kutlamakla kalmaz, aynı zamanda şairin dil ustalığını, kelime ve cümle tercihlerini, Arap belâgatının beyân ve bedî' sanatlarını ustaca kullanımını ve edebî tasvir gücünü de ortaya koymaktadır. Şiir, tek bir bahir ve kafiye üzerine kurulu klasik kaside yapısı özelliği taşımakla birlikte, doğrudan ana temayla giriş yapılması ve giriş bölümünde nesîb bulunmamasıyla klasik kaside yapısından farklı özellikleri barındırmaktadır. İfadelerde yoğun şekilde bedî' sanatlarının kullanılması dönemin edebî estetik anlayışıyla uyumlu mahiyettedir.[92] Bu bağlamda ilk olarak İbnu's-Sâ'âtî'nin kasidede uyguladığı dil ve cümle tercihleri üzerinde durulacaktır.

Şair kasidede fasih bir Arapça kullanmaktadır. Seçtiği kelimeler genellikle anlam derinliği ve çağrışım zenginliği taşıyan, edebî değeri yüksek sözcüklerdir. Şair, soyut kavramları somutlaştırmada ve güçlü duygusal etkiler yaratmada başarılıdır. Örneğin 1. beyitte, عَزَمَاتُكَ "kararlı duruşların" ifadesi, Salahaddîn'nin irade gücünü vurgularken, الْفَتْحَ الْمُبِينَا "apaçık fetih" ibaresi zaferin kesinliğini ve anlatmaktadır.

Cümle yapısı itibarıyla kaside, hem kısa ve özlü ifadeleri hem de güçlü tasvirler içeren uzun cümleleri barındırmaktadır. Genellikle her beyit kendi içinde bağımsız bir anlam bütünlüğü taşımakla birlikte, bazen şair cümleyi birden çok beyte taşıyarak ifadeye süreklilik katmıştır. Şairin ifade etmek istediği cümleyi tek beyitte değil de birden çok beyitte sürdürmesine, kasidenin 18. ve 19. beyitleri örnektir:[93]

18– لِبِيضِكَ فِي جَمَاجِمِهِمْ غِنَاءٌ لَذِيذٌ عَلَّمَ الطَّيْرَ الحَنِينَا

19– تَمِيلُ إِلَى المُثَقَّفَةِ العَوَالِي فَهَلْ أَمْسَتْ رِمَاحًا أَمْ غُصُونَا

18. "Senin keskin kılıcın için onların kellelerinde, kuşlara hasretle söylenen iniltiyi öğretecek tatlı bir nağme vardır."

19. "(Bu kuşlar mızrakların ucunda asılı duran kelle ve cesetlerin etlerinden yemek için) uzun ve yüksek mızraklara doğru süzülürler. Artık mızrak saplarında mı yoksa dallarda mı akşama erişirler, (bilinmez.)"

18. beyitte لِبِيضِكَ şibih cümlesinin müteallakı olan mahzûf haber ve غِنَاءٌ muahhar mübteda yapısıyla isim cümlesi formunda bir cümle kurgulanmıştır. Beyitte bulunan فِي جَمَاجِمِهِمْ ve devamındaki لَذِيذٌ عَلَّمَ الطَّيْرَ الحَنِينَا ifadeleri ise غِنَاءٌ mübtedasının sıfatı konumundadır. 19. beytin ilk şatrındaki ifadenin tamamında da bu sıfat anlatımı devam etmektedir. Söz konusu beyitlerdeki bu durum yukarıda verilen çeviriye de yansımış, 19. beytin net bir şekilde anlaşılabilmesi için uzun bir parantez arası eklemeye ihtiyaç duyulmuştur.

Kasidenin bazı bölümlerinde soru üslubu kullanılması ve ifadelerdeki soru üslubuyla dinleyicinin zihninin şiirin anlatısına yoğunlaştırılması da dikkat çekicidir. 9. beyitteki وَمَنْ ذَا يَصُدُّ اللَّيْثَ أَنْ يَلِجَ العَرِينَا şeklindeki tehaddî ve ta'cîz anlamlı soru cümlesi bu tür kullanımlara örnektir. 19. beyitteki فَهَلْ أَمْسَتْ رِمَاحًا أَمْ غُصُونَا ifadesi, muhatabı 18. ve 19. beyitlerde konu edilen savaş sahnesini zihninde canlandırmaya yöneltmekte ve anlamı daha da derinleştirmektedir. Bu sorular, anlatıma retorik bir güç katmakta ve dinleyiciyi/okuyucuyu düşündürmeye sevk etmektedir.

İbnu's-Sâ'âtî, kasidesinde Arap belâgatının beyân ve bedî' sanatlarını ustaca kullanarak şiirine derinlik ve estetik bir değer katmaktadır. Şair, teşbihlerle soyut kavramları somutlaştırmakta ve

92 Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî 'Asru'd-Duvel ve'l-İmârât eş-Şâm*, 138-141.

93 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/407.

anlatıma canlı bir üslup kazandırmaktadır. Bu üslubunun çarpıcı örneklerden biri, 7. beyitte geçen وَمَا طَبَرِيَّةُ إِلَّا هَدِيٌّ تُرَفَّعُ عَنْ أَكُفِّ اللَّامِسِينَا ifadelerinde, Taberiyye Kalesi'nin *"onu iğfal etmek isteyenlerin ellerinden kurtulmuş arı duru bir gelin"* olarak tasvir edilmesidir. Teşbih-i temsîl türündeki bu sanatlı ifadede şair, şehrin saflığını ve korunmaya muhtaçlığını, bir gelinin bekaretine, utangaç ve tecrübesiz haline benzetmekte, bu bağlamda uzun süredir Haçlıların serbestçe dolaştığı bu bölgeyi Müslümanların yeniden fethetmesini vurgulu bir anlatıyla betimlemektedir. 17. beyitteki تَخَالُ حُمَاةُ حَوْزَتِهَا نِسَاءً يَخُوضُونَ الحَدِيدَ مُقَنَّعِينَا ifadeleriyle Haçlıların bozguna uğrayan askerlerini *"peçeye bürünüp demirin içine dalmış kadınlar"* olarak betimlemesi, düşmanın zayıflığını ve utancını vurgulayan diğer bir temsîlî teşbih örneğidir. 35. beyitte فَكُنْتَ كَيُوسُفَ الصِّدِّيقِ حَقًّا لَهُ هَوَتِ الْكَوَاكِبُ سَاجِدِينَا cümlesinde Salahaddîn'in liderliğine *"önünde yıldızların secdeye kapandığı özü sözü doğru Yusuf peygamber gibi"* benzetmesiyle, hem ilahî bir onay hem de ahlaki yücelik atfetmektedir.

İbnu's-Sâ'âtî'nin kasidede kurguladığı istiare sanatları da teşbih kullanımlarıyla örtüşür üsluptadır. 9. beyitteki فَضَضْتَ خِتَامَهَا قَسْراً وَمَنْ ذَا يَصُدُّ اللَّيْثَ أَنْ يَلِجَ العَرِينَا cümlede savaşın şiddetini ve Salahaddîn'in kararlılığını konu ederken, فَضَضْتَ خِتَامَهَا قَسْراً *"Sen bu gelinin mührünü zorla kırıp açtın"* ifadesiyle, Taberiyye'nin fethini mecazi olarak bir gelinin iffetinin bozulmasına benzetmektedir. Bu anlatı şairin kurguladığı istiare, fethin zorlu bir mücadeleyle gerçekleştiğini ve kesin bir zaferle sonuçlandığını vurgulamaktadır. Yine burada Salahaddîn'in *"aslan"*a benzetilmesiyle kurgulanan zımnî teşbihte de, onun cesareti, gücü ve yenilmezliği anlatılmaktadır. 10. beyitte de benzeri bir durum söz konusudur. لَقَدْ أَنْكَحْتَهَا صُمَّ العَوَالِي فَكَانَ نِتَاجُهَا الحَرْبَ الزَّبُونَا *"Sen bu gelini sert ve (kulağı korkuya) sağır mızrakların göğüsleriyle nikâhladın da bu nikâhın mahsulü canhıraş bir savaş oldu."* ifadelerinde şair, savaşı mecazî bir *"nikâh"*ın kaçınılmaz ve şiddetli sonucu olarak sunmakta, bu bağlamda savaşı, kılıç ve bilek gücüyle kıyılan bir nikahın mahsulü çocuğa benzeterek ifadede istiare sanatını kullanmaktadır. 2. beyitteki رَدَدْتَ أَخِيذَةَ الإِسْلَامِ "İslam'ın ganimetini tekrar İslam'a iade ettin." ifadesinde de, Hıttîn Zaferi'yle geri alınan toprakları ve Haçlılara karşı Müslümanların gönüllerinde yeniden filizlenen cihad ve galibiyet ruhunu bir savaş ganimetine benzeterek tasrîhî istiare yapmakta, bu anlatıyla ganimetin sadece maddi değil, manevi bir değer olduğunu vurgulamaktadır.

İbnu's-Sâ'âtî, döneminde yaygın olan estetik anlayışının etkisiyle ifadelerinde sanat içinde sanat kullanarak sarmal bir anlatım üslubu kullanmaktadır. Kasidenin hemen hemen her beytinde görülen bu duruma 14. beyit güzel bir örnektir:

تَهُزُّ مَعَاطِفَ القُدْسِ ابْتِهَاجًا وَتُرْضِي عَنْكَ مَكَّةَ وَالحَجُونَا

"Kudüs'ün yenlerini/şallarını sevinçten titretip sarstı, (bu zafer) Mekke'yi ve (Mekke'deki) el-Hacûn dağını senden razı eyledi."

Yukarıdaki beyitte تَهُزُّ مَعَاطِفَ القُدْسِ ابْتِهَاجًا *"Kudüs'ün yenlerini/şallarını sevinçten titretip sarstı"* ifadesinde şair, Kudüs, şal giyinmiş bir kadına benzetmek suretiyle meknî istiare yapmaktadır. Bu beyitte Kudüs şehri, Hıttîn Zaferi'ne sevincinden omuzlarını sallayarak dans edip oynayan ve bu yüzden de şalının uç kısımları titreşmekte olan bir kadına benzetilmektedir. Yine aynı beyitte Kudüs'ün ve devamında Mekke'nin mutlu olması mecâzî bir anlatımdır. Şair burada Kudüs'le, Kudüs'te yaşayan Müslüman ahaliyi ve Mekke'yle, Mekke halkını kastederek, mahalliyyet alakasıyla mecaz-ı mürsel yapmaktadır.

Kasidenin anlatımında dikkat çeken diğer bir özellik, yine her beyitte bir Bedî' sanatının kullanılıyor olmasıdır. 6. beyitteki كَمْ سَرَّتْ قُلُوباً وَكَمْ أَبْكَتْ عُيُونَا *"nice kalpleri sevindirmiştir ve nice gözleri de ağlatmıştır"* ifadesinde sevindirmek ve ağlatmak zıtlığını kullanarak tıbâk sanatını uygulayan şair, zıt anlamlı kelimeleri bir arada kullanarak anlatıma çarpıcılık ve vurgu katmakta, zaferin iki farklı

taraf üzerindeki etkisini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Yine 24. beyitteki أَعَدْتَ بِهَا اللَّيَالِيَ وَهْيَ بِيضٌ وَقَدْ كَانَتْ بِهَا الأَيَّامُ جُونَا *"Sen oradaki geceleri bembeyaz hale çevirdin. Orada günler kapkaraydı."* beytindeki "gece/gündüz" ve "bembeyaz/kapkara" anlamlarıyla kurgulanan mukabele sanatı, Salahaddîn'in gelişiyle yaşanan dönüşümü dramatize eder mahiyettedir.

Şair, Bedî' sanatlarını kullanarak yaptığı kelime oyunları aracılığıyla kasidenin anlatımına estetik bir etki katmıştır. 3. beyitteki كَانَ قدماً يَعُزُّ عَلَى العَوَالِي أَنْ يَهُونَا *"Oysa eskiden haçın değersiz olması mızrakların göğüsleri için pek nadir, zor bir işti."* ifadesinde عَوَالِي kelimesi hem *"yüksek yerler"* hem de *"mızraklar"* anlamına gelebilir. Dolayısıyla bu ifadede, Haçlı sembolünün daha önce hem fiziki olarak yükseklerde (kalelerde) hem de savaş meydanında (mızrak uçlarında) ne kadar güçlü ve değerli olduğunun anlatılmasına olanak tanır şekilde tevriye sanatı kullanılmaktadır. Kasidenin فَكَمْ حَازَتْ قُدُوداً كَالقَنَا لَوْناً وَلِينَا قُدُودُ قَنَاكَ مِنْهَا *"Senin mızraklarının orta boyda olanları, oranın renk ve yumuşaklıkta tilki üzümü gibi olanlar (savalçılar)ından nicelerini toplayıp devşirdi."* şeklindeki 21. beytinde,[94] kelimeler arasındaki ses ve anlam yakınlığı, ince bir cinas örneğidir. 33. beyit ise güzel bir hüsn-i ta'lîl örneği içermektedir:

وَخَانَهُمُ الزَّمَانُ وَلَا مَلَامٌ فَلَسْتَ بِمُبْغِضٍ زَمَنًا خَؤُونَا

"Zaman onlara ihanet etti. Bunda kınanacak bir şey yoktur. Sense hain zamana öfkelenmiş değilsin."

Yukarıdaki beyitte şair, düşmanın yenilgisini sadece Salahaddîn'in gücüne değil, aynı zamanda zamanın onlara ihanet etmesi gibi daha geniş bir kadere ve sebebe bağlayarak hüsn-i ta'lîl sanatını uygulamaktadır. Söz konusu beyitteki bu anlatım özelliği, şairin Salahaddîn'e olan hayranlığını vurgular mahiyettedir.

İbnu's-Sâ'âtî, kasidesinde görsel ve işitsel imgelerle dolu zengin edebî tasvirler kullanmaktadır. Özellikle kasidede savaş sahnelerinin konu edildiği beyitlerdeki edebî tasvirler, adeta bir ressamın fırçasından çıkmış gibi canlı ve vurguludur. Bu durumun en güzel örneklerinden biri 18. beyitte kurgulanan edebî sahnedir:

لِبِيضِكَ فِي جَمَاجِمِهِمْ غِنَاءٌ لَذِيذٌ عَلَّمَ الطَّيْرَ الحَنِينَا

"Senin keskin kılıcın için onların kellelerinde, kuşlara hasretle söylenen iniltiyi öğretecek tatlı bir nağme vardır."

Bu beyitte şair, kılıcın düşman başlarına vuruş sesini acı ve iniltiyle öten kuşların cıvıltısına benzeterek, hem vahşeti yumuşatmakta hem de zaferin sarhoş edici etkisini vurgulamaktadır. 16. beyitteki ifadelerde de benzeri bir anlatım bulunmaktadır:

جَعَلْتَ صَبَاحَ أَهْلِهَا ظَلَامًا وَأَبْدَلْتَ الزَّئِيرَ بِهَا أَنِينَا

"Orayı memleket edinenlerin sabahını kararttın ve oradaki kükremeyi inlemeye çevirdin."

Şair bu beyitte, düşmanın gücünü ve sesini yitirerek çaresizliğe düşmesini betimlemekte, "sabahın kararması" şeklindeki görsel anlatımla "kükremenin inlemeye dönüşmesi" işitsel özelliği bir arada kullanarak beyitteki betimleme üslubunu zenginleştirmektedir.

Kasidenin 23. beytinde Salahaddîn'in cömertliği şu ifadelerle anlatılmaktadır:[95]

وَلَمَّا بَاكَرَتْهَا مِنْكَ نُعْمَى بَنَانٍ تَفْضَحُ الغَيْثَ الهَتُونَا

"Senin parmak uçlarının bolluğu onlara erkenden ulaştığında, sen sağanak halinde yağan bol ve bereketli yağmurları ortaya saçıverirsin."

94 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/407.
95 İbnu's-Sâ'âtî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, 2/407.

Bu beyitte Salahaddîn'in elleriyle değil, sadece parmaklarının ucuyla verdiği ihsan ve hediyelerin sağanak halde yağan yağmur bulutlarına benzetilerek İslâm alemine bolluk ve bereket getirdiği ifade edilmekte ve doğanın bereketiyle özdeşleştirilen bir edebî tasvir kurgulanmaktadır.

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere, İbnu's-Sâ'âtî'nin Hıttîn kasidesi, sadece Eyyûbî döneminin siyasi ve askeri başarılarının bir kaydı değil, aynı zamanda Arap şiirinin sanatsal ve belâğî zenginliğini gözler önüne seren önemli bir edebî metindir. Şairin fasih Arapçayı ustaca kullanması, kelime ve cümle tercihlerindeki titizliği, Beyân ve Bedî' sanatlarını yetkin bir şekilde şiirine yedirmesi, kasideye hem anlam derinliği hem de estetik bir cazibe kazandırmıştır. Bu özellikler, şiiri döneminin en başarılı örneklerinden biri haline getirerek, dinleyiciye/okuyucuya Salahaddîn'in zaferlerini sadece tarihsel bir olay olarak değil, aynı zamanda edebî bir şölenin parçası olarak deneyimleme imkânı sunmaktadır.

Sonuç

Çalışma, İbnu's-Sâ'âtî'nin (ö. 1208) Hıttîn Zaferi münasebetiyle Salahaddîn Eyyubi için kaleme aldığı methiyesini, sadece bir övgü metni olmanın ötesinde, dönemin karmaşık sosyal, siyasal ve ideolojik yapısına ışık tutan çok boyutlu bir belge olarak konumlandırmaktadır. Yapılan analizler, şairin yaşamı ve edebî kişiliği ile birlikte, kasidenin tematik ve yapısal özelliklerini inceleyerek, metnin hem edebî bir şaheser hem de tarihî bir vesika olma özelliğini ortaya koymaktadır. Şiir, Salahaddîn Eyyûbî'yi İslâm'ın yılmaz koruyucusu, ilahi iradenin yeryüzündeki tecellisi ve Müslümanları tek bir bayrak altında birleştiren karizmatik bir lider olarak resmetmedeki gücünü vurgulu bir biçimde sergilemiştir.

Kasidede, Hıttîn Zaferi öncesinde düşmanın sarsılmaz görünen gücü ve hâkimiyeti, bunun yanı sıra Müslüman dünyasının derin çaresizliği ve Haçlı işgalinin yarattığı umutsuzluk ustaca dile getirilmekte, bu anlatımla zaferin ardından yaşanan tarifsiz coşku ve kurtuluş hissi dinleyicinin/okuyucunun zihnine adeta nakşedilmektedir. Şiirin dil ve üslup özellikleri incelendiğinde, İbnu's-Sâ'âtî'nin fasih Arapçayı son derece ustalıkla kullanışı, seçkin kelime ve cümle tercihleri, özellikle teşbih, istiare, kinaye, tıbâk, cinas, hüsn-i ta'lil gibi beyân ve bedî' sanatlarını yoğun ve etkileyici bir şekilde şiirinde kullanması hayranlık uyandırmaktadır. Görsel ve işitsel imgelerle zenginleştirilmiş edebî tasvirler, savaş meydanlarının dehşetini ve zaferin ihtişamını okuyucunun zihninde canlı bir tablo gibi betimlemektedir. Bu edebî zenginlik, kasideye sadece estetik bir cazibe katmakla kalmamış, aynı zamanda dönemin siyasi ideolojisini, dini motivasyonlarını ve toplumsal duyarlılıklarını anlamak için paha biçilmez birincil kaynak niteliği kazandırmıştır. Şairin bu metni, Müslümanların Hıttîn zaferiyle yeniden kazandığı özgüveni ve umudu gelecek nesillere aktaran, dönemin ruhunu yansıtan önemli bir kültürel hafıza taşıyıcısı olmuştur.

İbnu's-Sâ'âtî'nin söz konusu kasidesi, sadece bir övgü şiiri olmanın ötesinde, Eyyûbî döneminin karmaşık sosyal, kültürel ve politik yapısını belgeleyen, edebî ve tarihî anlatılar arasında köprü kuran, çok boyutlu bir metin olarak literatürde yer almıştır. Bu eser, şiirin sadece geçmişin sanatsal bir ifadesi değil, aynı zamanda o dönemin ruhunu, inançlarını, çatışmalarını ve zaferlerini günümüze taşıyan canlı bir tanık olduğunu güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Ağırakça, Ahmet. *Salâhaddin Eyyûbî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*. İstanbul: Akdem Yayınları, 4. Basım, 2014.

Aksoy, Ramazan. "İslam Öncesi Toplumlarda ve İslam'da Kadının Statüsü". *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 15 (20 Haziran 2021), 20-39.

Alqarni, Hussain Mohammed. "Naqāʾiḍ Poetry in the Post-Umayyad Era". *Journal of Abbasid Studies* 4/1 (2017), 97-21.

Arcilla, Felix E. "Poetic Devices, Thematic Significance, and Social Realities in Poetry: A Critical Literature Review". *Randwick International of Education and Linguistics Science Journal* 5/1 (31 Mart 2024), 70-85.

Arslan, Adnan. "Abbasi Şairi Ebû Firâs'ın Şiirlerinde Hikmet". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 10/1 (30 Haziran 2023), 45-60. https://doi.org/10.33718/tid.1252203

Barca, İbrahim. "Uluslararası Selâhaddîn Eyyûbî Sempozyumu". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (Aralık 2016), 177-190.

Basağuy, Bedrettin. *Haçlıların Karşısında İslam'ın Sağlam Bir Kalesi Eyyûbîler*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2017.

Batislam, H. Dilek. "Tarih ve Kültür Kaynağı Olarak Hasb-i Hâller". *Türklük Bilimi Araştırmaları* 22 (01 Mayıs 2007), 29-42.

Bezer, Gülay Öğün. "Zengî, İmâdüddin". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Aralık 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/zengi-imaduddin

Çakır, Mümine. "Kavsî'nin Şiirlerinde Sosyal Hayat". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/2 (01 Aralık 2011), 105-124.

Çoruk, Ali Şükrü. "Tanzimattan Cumhuriyete Gündelik Hayatın Tarihi Açısından İstanbul Hatıratları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/16 (01 Eylül 2010), 489-522.

Dayf, Şevki. *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî 'Asru'd-Duvel ve'l-İmârât eş-Şâm*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 2. Basım, 1990.

Dayf, Şevki. *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Câhilî*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1976.

Demirkent, Işın. "Haçlılar". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/haclilar

Düzenli, Mesut Bayram. "XVIII. Yüzyıl Divan Şâirlerinin Gözüyle Padişahlar Ve Saltanat Dönemleri". *Journal of Turkish Studies* 7 (01 Ocak 2012), 1075-1122.

Ebû Şâme el-Makdisi, Ebu'l-Kâsım Şihâbuddîn Abdurrahman b. İsmail. *Kitâbu'r-Ravdateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*. ed. İbrâhim ez-Zeybek. 2 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1997.

Ekici, Mehmet Maruf. "Şiirden Tarihi Okumak: II. Mahmud Dönemindeki Askeri Yenilenmenin Klasik Türk Edebiyatına Yansıması". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Journal Of Academic Literature)* Yûnus Emre'den Mehmed Âkif'e Şiir Özel Sayısı (11 Aralık 2021), 242-273.

England, Samuel. *Medieval Empires and the Culture of Competition: Literary Duels at Islamic and Christian Courts*. Edinburgh University Press, 2017. https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781474425223.001.0001

Göçmen, Yakup. "Câhiliyeden Endülüs'ün Yıkılışına Kadar Arap Edebiyatında Şehir Mersiyeleri". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (29 Haziran 2020), 277-320. https://doi.org/10.46353/k7auifd.691213

Göçmen, Yakup. "Şehir Şiirleri Bağlamında Arap Edebiyatında Antakya". *Antakiyat* 4/2 (20 Aralık 2021), 263-288.

Güzel, Ahmet. "Câhiliye Dönemi Araplarında Şiir Konuları". *Akademik Siyer Dergisi* 1 (30 Haziran 2020), 80-104.

Hamblin, William J. "Muslim Perspectives on the Military Orders during the Crusades". *BYU Studies Quarterly* 40/4 (10 Ocak 2001), 97-118.

el-Hamevî, Ebû Abdillah Yâkût b. Abdillah. *Mu'cemu'l-Buldân*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1977.

el-Hamevî, Ebû Abdillah Yâkût b. Abdillah. *Muʿcemu'l-Udebâ İrşâdu'l-Erîb ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*. ed. İhsan Abbas. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1993.

Hussein, Ali Ahmad. "Two Sources for Abu Dhuʾayb al-Hudhali's Famous Elegy". *International Journal of Middle East Studies* 53/2 (Mayıs 2021), 213-233.

Işık, İsa. "Vanlı Za'îfî'nin Ahbârü'l-ʻİber Mesnevisinde Toplumsal Eğitim: Sakınılması Tavsiye Edilen Hususlar". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 43 (07 Mart 2019), 25-51.

Işın, Demirkent. "Kudüs 3 Haçlılar Dönemi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 16 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/kudus#3-haclilar-donemi

İbn Fadlillâh el-Ömerî, Ahmed b. Yahyâ b. Fadlillâh el-Kureşî el-ʿAdevî Şihâbuddîn. *Mesâliku'l-Ebsâr fî Memâliki'l-Emsâr*. 27 Cilt. Abu Dabi: el-Mecmeʿu's-Sekâfî, 1423.

İbn Hallikân, Ebû'l-ʿAbbâs Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr. *Vefeyâtu'l-Aʿyân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*. thk. İhsân ʿAbbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1391/1971-1415/1994.

İbn Saʿîd el-Mağribî, Ebû'l-Hasen Ali b. Mûsâ el-Endelusî. *el-Ğusûnu'l-Yâniʿa fî Mehâsini Şuʿarâi'l-Mieti's-Sâbiʿa*. thk. İbrâhîm el-Ebyârî. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, ts.

İbn Vâsıl, Ebû Abdillah Muhammed b. Sâlim b. Nasrillah el-Mâzinî et-Temîmî el-Hamevî. *Mefracu'l-Kurûb fî Ahbâri Benî Eyyûb*. thk. Cemaluddîn Muhammed eş-Şeyyâl. 5 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütüb ve'l-Vesaiki'l-Kavmiyye, 1957.

İbnu'l-Esîr, Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-Târîh*. thk. Ömer ʿAbdusselâm Tedmurî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-ʿArabî, 1417/1997.

İbnu'l-ʿAdîm, Ömer b. Ahmed b. Hibetullâh b. Ebî Cerâde. *Buğyetu't-Taleb fî Târîhi Haleb*. thk. el-Mehdî 'Îdu'r-Ravâdiye. 12 Cilt. Londra: Muessetu'l-Furkân li't-Turâsi'L-İslâmî Merkezu Dirâsâti'l-Mahtûtâti'L-İslamiyye, 2016.

İbnu's-Sâ'âtî, Ebu'l-Hasen Bahâuddîn Alî b. Muhammed b. Rüstem b. Herdûz el-Horasânî. *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*. thk. Enîs el-Makdisî. 2 Cilt. Beyrut: American University of Beirut, 1939.

İçli, Ahmet. "Nazirecilik Geleneğinde Ben ve Ötekinin İzleri: Gelibolulu Âli'nin Biz Redifli Şiiri İle Ona Yazılan Nazire Şiirler Örnekleminde Ben'in Biz Yolculuğu". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 6/3 (28 Ekim 2022), 99-145.

Kahraman, Ferruh. "Araplarda Şiir: Kadim Edebî Türün Kültürel Özellikleri ve Maddi Destekçileri". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 27/1 (ts.), 107-119.

Karakuş, Nadir. "Kudüs'te İlk Cuma: 2 Ekim 1187". *Marifetname* 8/1 (Haziran 2021), 41-63. https://doi.org/10.47425/marifetname.v8i62834.953523

Kaya, Mahmut. "İbnü's-Sââtî, Fahreddin". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnus-saati-fahreddin

Keklik, Murat. "Osmanlı Toplum Hayatından Beyitlere Yansıyan Birkaç Örnek". *Türkiyat Mecmuası / Journal of Turkology* 27/1 (21 Haziran 2017), 139-169. https://doi.org/10.18345/iuturkiyat.322900

Keleş, Mahmut Recep. "Eyyûbîler Dönemi Siyasi ve Dinî Dinamikler Bağlamında Şeyh Şihâbeddin Sühreverdî'nin İdamı". *Eskiyeni* 53 (Haziran 2024), 533-556.

Kılıç, Ünal. "Hz. Peygamberi'i Anlama ve Anlatmada Kaynak Ve Araştırmaların Yeri Ve Önemi". *İSTEM* 13 (ts.), 25-49.

Kök, Bahattin. "Nûreddin Zengî, Mahmud". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/nureddin-zengi-mahmud

Küçükzoroğlu, Merve. "Emevî Dönemi Arap Şiiri Türlerine ve Şairlerine Genel Bir Bakış". *İlahiyat* 10 (01 Temmuz 2023), 5-23.

Maalouf, Amin. *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*. çev. Ali Berktay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 31. Basım, 2024.

Musalı, Vüsale. "Safevî – Osmanlı Çatışmasının Edebî İzdüşümleri: Şahin Fazil'ın Çaldıran Poeması". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 115 (21 Eylül 2025), 409-447.

Müftüoğlu, Ferruh. "Bedî' el-Usturlâbî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 18 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/bedi-el-usturlabi

en-Nuʿaymî, Abdulkâdir b. Muhammed b. Ömer b. Muhammed b. Yusuf b. Abdillâh. *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris*. thk. İbrâhîm Şemsuddîn. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1410/1990.

Orhan, Davut. "Kadim Arap Şiirinin Kur'ân-ı Kerim Tefsirindeki Rolü Çerçevesinde Mesâilu Nâfi' b. el-Ezrak". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (30 Aralık 2020), 1328-1347.

Osman, Gürbüz. *Selâhaddîn Eyyûbî Hayatı ve Şahsiyeti*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.

Ömer Mûsâ Bâşâ. *el-Edeb fî Bilâdi'ş-Şâm 'Usûru'z-Zenkiyyîn ve'l-Eyyûbiyyîn ve'l-Memâlik*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1409.

Öz, Mustafa. "Haşîşiyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 16 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/hasisiyye

Özdal, Ayşenur. "06 Şubat 2025 Kahramanmaraş Depremi Ağıt-Destanlarının İşlevsel Analizi". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 11 (29 Haziran 2023), 390-406.

es-Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybek b. Abdillâh. *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâût, Turkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1420/2000.

Sahidin, Amir. "Pembebasan Baitul Maqdis oleh shalahuddin al-ayyubi 570-583: Studi analisis historis". *Agastya: Jurnal Sejarah dan Pembelajarannya* 12/2 (Temmuz 2022), 117-138.

Sallâbî, Ali Muhammed. *Eyyübi Devleti Selahaddin Eyübi ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*. çev. Şerafettin Şenaslan. İstanbul: Ravza Yayınları, 2010.

Sever, Mehmet. "17. Yüzyıl Eşʿarîliği'ne Dair Bir Kaynak: Cevheretü't-Tevḥîd". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 20/1 (13 Haziran 2020), 145-165.

Simon, George A. *Poetry And The Arab Spring*. CUNY Graduate Center Middle Eastern Studies, 2015. https://academicworks.cuny.edu/gc_etds/624

Söylemez, Muhammed Ali - Küçüksarı, Mücahit. "Arap Şiirinde Şairin Kendisine Mersiye Söylemesi: Mālik b. Er-Rayb'ın El-Ḳaṣīdetu'l-Yāʾiyye'si Örneği". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63/2 (30 Kasım 2022). https://doi.org/10.33227/auifd.1119109

Şeşen, Ramazan. "Eyyûbîler". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Ocak 2026. https://islamansiklopedisi.org.tr/eyyubiler#1

Şeşen, Ramazan. "Hittîn Savaşı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 14 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/hittin-savasi

Şeşen, Ramazan. "Hittin'de Salâhaddîn'in Ordusu". *Belleten* 54/209 (Nisan 1990), 427-434.

Şeşen, Ramazan. "Kādî el-Fâzıl". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 18 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/kadi-el-fazil

Şeşen, Ramazan. "Selâhaddîn-i Eyyûbî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 24 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/selahaddin-i-eyyubi

Tanyıldız, Ahmet. "Klasik Dönem Türk Şiiride Atasözü ve Deyim Kullanımı Bir Akımın Göstergesi Midir?" *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* 6 (01 Haziran 2007), 93-105.

et-Tebrizi, Ebû Zekeriyyâ el-Hatîb Yahyâ b. Ali b. Muhammed. *Şerhu'l-Mu'allakâti'l-'Aşer*. thk. Fahruddîn Kabâve. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, 2006.

Tomar, Cengiz. "Şam". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/sam--suriye#1 (14.01.2026)

Tulum, Muhammed Emir. "Manzum Fetihnâmelerin Tarihî Kaynak Değeri". *Kadim* 5 (24 Aralık 2022), 1-17.

el-'Uleymî, Ebu'l-Yumn Mucîruddîn Abdurrahman b. Muhammed. *et-Târihu'l-Mu'teber fî Enbâi Men Ğaber*. 3 Cilt. Dimaşk: Daru'n-Nevâdir, 2011.

Yakıt, İsmail. "Selahattin Eyyubî'nin Nesebi". *Belleten* 83/297 (Ağustos 2019), 469-484. https://doi.org/10.47425/marifetname.v8i62834.953523

Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullâh Yâkût b. Abdullâh er-Rûmî. *Muʿcemu'l-Buldân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1995.

Yanık, Nevzat H. "İbnü's-Sââtî, Bahâeddin". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 18 Aralık 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnus-saati-bahaeddin

Yürekli, Tülay. "Zengiler ve Eyyûbîlerde İstihbarat". *Türkiyat Mecmuası / Journal of Turkology* 27/2 (2017), 293-311. https://doi.org/10.18345/iuturkiyat.370076

ez-Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz. *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*. ed. Ömer Abdusselâm et-Tedmurî. 52 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1993.

ez-Zehebî, Ebû ʿAbdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymâz. *Siyeru Aʿlâmi'n-Nubelâ'*. thk. Şuʿayb el-Arnâvut. 25 Cilt. Muʾessesetu'r-Risâle, 1405/1985.